

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2016. november – XV. évfolyam 11. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Búcsú
Kósa Csabától **2**
Kaiser László megemlékezése

Anyám sírkövére **3**
*Németh István
szonettkoszorúja*

Halottak
temetése **4**
*Béri Géza
novellája*

Két kerge **8**
Krassó
Vicei Károly írása

Angyalkoncert **12**
*Czigány György
novellája*

Törésvonal **14**
*Pósa Zoltán
regényrészlete*

Gazdát a gulágra **30**
*Sarusi Mihály
regényrészlete*

November
Csernák Bálint fotója

KAISER LÁSZLÓ

Búcsú

Kósa Csabától

Tisztelt Gyászoló Egybegyűlteket: Családtagok, Pályatársak és Mindannyian, akik egyek vagyunk Kósa Csaba szeretetében!

Még mindig csak ocsúdva a váratlan haláltól, jöttem ide, hogy a Magyar Újságírók Közössége és a magam, egyben a Hungarovox Kiadó nevében is szóljak néhány megrendült, ugyanakkor szándékom szerint teljesen egyértelmű szót.

Egyértelműt, mert a halál felfoghatatlan misztériumában csak így lehet.

Ennek jegyében idézem a mindig pontosan fogalmazó Kósa Csabát, aki barátja és író-társa, Obersovszky Gyula elhunytával így fogalmazott: erkölcsi zseni távozott. Számomra Csaba – az író, az újságíró, a szerkesztő, a tanár és messze nem utolsósorban a Magyar Újságírók Közösségének alapítója és elnöke, igen, immár örökkön örökké örökös elnöke – erkölcsi zseni, vagyis morális iránytű volt – és az marad, mindenkinek, az emlékezés végső határáig, aki jól látta tetteit s mindenkinek, aki jól olvassa most és olvassa majd a jövőben műveit.

*Hihetetlen munkabírása volt, úgy,
hogy mindig volt ideje
a jóízű beszélgetésekre is.*

Barátaim, hát nem a legmagasabb szintű erkölcsiség jellemzi írásait, a több mint harminc kötetet, amikor a magyar történelmet örökíti meg, amikor Tőkés Lászlóról szól, amikor Mansfeld Péterről, vagy amikor az újságírásban a szépirodalmat műveli a nagy magyar újságíró-írókhoz, Kosztolányihoz, Móriczhoz méltóan, vagy éppen a szenvedő, kiszolgáltatott embert örökíti meg? Nem az erkölcs jegyében volt ott a Magyar Demokrata Fórum indulásánál sok magyar íróval együtt? Nem az erkölcsi tartása vezérelte olyan döntéseknél, nevezzük nevén, az antali, Antal József-i út vállalásával, amikor odahagyta a főszerkesztői posztot? Vagy éppen a Magyar Újságírók Közösségének létrehozásakor? Micsoda fölhördülések követték sokszor lépéseit, milyen értetlenség fogadta, hogy a plurális demokráciában merészelt egy másik érdekvédelmi szervezetet létrehozni. Ráadásul működtetni. Micsoda embert nem kímélő támadások érték, sokszor onnan, ahonnan nem várta. De talpon maradt, dolgozott és – ismétlem – működtetett. Hogy írta Németh László? A nemzethez való tartozás legfőbb ismerve a munka! Igen, nemzetben gondolkodva, a határon kívüli és a vidéki újságírók előtt is a legteljesebb mértékben nyitottan lett ő egy a Magyar Újságírók Közösségével. Sokszor lehetetlen anyagi és egyéb, hadd ne részletezzem most, körülmények között írt és íratott, szervezett, szerkesz-

tett, díjazott, tanított. S utazott százfelé az országhatáron innen és túl. Akárhol volt, akármit cselekedett: mércéje, az erkölcsi mércéje, a Magyar Újságírók Közösségének egyik díjának a mottója volt, nem akárki írta, Petőfi Sándor. Hogy is szólnak ezek a ma is nagyon aktuális sorok? „Soha lantomnak egy hangját, tollamnak egy vonását nem adtam bérbe senkinek...”

Hihetetlen munkabírása volt, úgy, hogy mindig volt ideje a jóízű beszélgetésekre is. Lassan ez is kihalóban van, mint az irodalmi publicisztika és a riport. Mennyi, de mennyi öszszejevetel, emlékezés, ünneplés házigazdájaként adott erőt és jó szót az íráshoz és hétköznapihoz. S mindeközben állandóan írt, rá is érvényes az a sokat idézett megállapítás: az

Kósa Csaba – CsB fotó

írás életforma. Vérbeli író volt, meggyőződésem, hogy az irodalmi publicisztikában, ebben a mára hanyatlóvá vált műfajban a legnagyobbak között a helye. És egy személyes megjegyzés: kiadóként, a Hungarovox Kiadó vezetőjeként öröm volt vele együtt dolgozni, műveit, három könyvét megjelentetni. Öröm, mert a korrektség, hozzáértés és tehetség egy volt benne, s a barátság a munkában találkozott, a munka pedig mélyítette a barátságot.

Említettem, milyen hatalmas munkabírása volt. Nem kímélte magát, aztán végül kisebb-nagyobb bajok nem kímélték őt. Sem testiek, sem lelkiek... Úgy bennem van, hogy jó néhány hónapja mondta nekem először panaszképp: koráb-

ban az istrángot is elszakítottam – aztán később is így beszélt sokszor magáról. Mondhatnám, milyen remek költői-írói kép, talán az andrásfai gyerekkorában hallhatta először. A kép szép, a valóság könyörtelen. Kifutott az erő, elfáradt a test és a lélek. És végül elszakadt az az istráng, amely Kósa Csabát a földi léthez kötötte.

A Magyar Újságírók Közösségének elnöksége és minden tagja nevében búcsúzom Kósa Csabától. És minden irodalom- és kultúraszertető ember nevében. Kósa Csaba, nyugodj békében!

Elhangzott a Farkasréti temető Makovecz termében 2016. szeptember 26-án.

Németh István

Anyám sírkövére

I.

Halál, hát itt a te fullánkod, akárha dundi darázsé fúródik most a mézédess gyümölcsbe, vagy hirtelen tűvé lesz a gyermek rózsaszín talpában.

A kiégett kertből mintha arról sziszegne a szellő, hogy ennek a nyárnak volt csak előérzete egész eddigi életem. Hangosabb szinte a tücskök-rívás is benne

a neszező sünikére vicsorgó kutyák tombolásánál. Hiszen az elnyúlt éj után kínjában nyílhatott egy bokorral

ki oly némán a Te mindenszenteki krizantémod, Édesanyám, hogy, jaj, már fületem-szívemet siketíti.

II.

Elárvult kerekesszék, éget a nyár minket, aszfalton tollak vissza az orvosi rendelőbe, honnan hoztalak, immár Édesanyám nélkül, Te kicsinyke kocsi!

Gurulsz oly engedelmesen, hogy tán éngem utolszor fölvidíts?
Ver csak a víz. Könnyem meg fogytán.
Szemembe cirmolnak nikkell küllőid is.

Aláhullt lombokon sem zökken kereked, Akárha óvni akarnád, mint még tényleg nem rég, szülém megroppant gerincét.

Két hete röpködés volt a séta veletek. Háttámlád műbőre égeti kezem. Hinnéd, hogy üresen most vagy a legnehezebb?!

III.

A bokrokon egyre több a déreste bogyo, lásd, zöld levél-tenyereit összeszorítja a füge, mihelyst e Mézédess gyümölcs lilán ráncosodik.

Hullnak a magvaváló őszibarackok, lásd, hogy fosztja ki magát, adakozik a kert, amíg Te esőnek hiszed a szapora diókopogást. Mása se lesz, csak krizantém-keserű lehelete.

Zsebemet végül megtömi apróka, de ép mogyoróval. Mintha senki se volna itt gyáva, se fősvény, már ha múlni kell.

Erre int a legbátrabb kései bogárka, mivel a lángoló sárga Tátika tárta ded oroszlánszájba hajtja fejét.

IV.

Káptalantótiba Tapolcáról hoztam, hazulról ezt a kiskapát, mit oly nehéznek éreztem gyerekkoromban, mostan pedig a gazhorolásban meg sem érzek.

Márványszobor-sima és fényes lett nyele. Otthoni kertünkben gyökerestül fölvettem Virágot akarok vele tenni, ide, le. Megsebzi sírodat, jaj, a te kölked.

Rögvest megvagyunk. Itt vagyok. Örülsz? Várj, koszorú fenyőtűskéiből az örökzöld avart Veszem csak le rólad. Kánikulában takart.

Le kéne kotranom végezetül, s viszem, viszem csak haza Tőled a régi kapánkra tapadott anya-földet.

BÉRI GÉZA

Halottak temetése

A leeresztett redőny lécei között még csak az utcai lámpák fénye szivárgott át. Mikor lesz hajnal? Sokáig kell álmatlanul várnia még, hogy meghallja az első kettős villamos csikorgását. Mindig ilyen korán felébred. Pedig milyen nehéz volt hajdan háromnegyed hétkor felébredni, hogy beérjen az iskolába. Hányszor visszaaludt volna, csak egy negyedórát. Sohasem késett el. S most, hogy megszűnt a kötelesség, mióta a hétköznapokkal és a világgal csak a postás és a nyugdíj köti össze, most itt fekszik ébren, s lesi a beszűrődő fényeket, az utca első neszezéseit.

Pedig későn fekszik le, és akkor is jó ideig ég a feje fölött a lámpa. Olvas. Senecát, Boethiust. Más nemigen. Talán nem is olvas, csak fut a szeme a sorok fölött, hang nélkül mondogatja magában a szöveget. Néha észreveszi a consecutio temporum józan logikáját. S ez jólesik.

Utolsó évein tépelődik, amikor tanított még. Nehéz volt. Azt volt nehéz elviselni, hogy egyre inkább feleslegessé vált az iskolában. A legutolsó két évben nem is tanított latint, csak történelmet. A gimnázium szakosodott. Mindenféle műszereket, vegyszereket hoztak, laboratóriumot rendeztek be. A latin fokozatosan megszűnt. Idegennek érezte magát. S az új kollégák. Öntudatosak, szakemberek. És udvariasak. Alig várta már, hogy nyugdíjba mehessen. Ebben a világban minden viszonylagos volt és mérhető. Pedig szeretni csak a mérhetetlent lehet. Nagyon, nagyon magára maradt. Ki érti meg itt a halottak nyelvét, ki érti a mérhetetlen muzsikát? Talán áthelyezték volna másik iskolába, ha szólni mer. Nem szólt.

Az ablakok a Bakáts térre nyíltak. Halk, ismeretlen zajra figyelt fel. A hosszú, álmatlan hajnalok ismerőssé tették a környék minden hangját, de ez valami más volt. Tompa, szét-

szóródó dobbanások, elmosódó beszéd. Szokatlan. És még nagyon korán van. Egy ideig hallgatódzott – talán a csatornát, vagy az úttestet bontják –, aztán felkattintotta a villanyt, megnézte az órát. Felült, lassan öltözködni kezdett. Öregesen köhécselt és reszketett a hidegtől. Fázott, kora ősztől szinte májusig nem került le róla a télikabát, mégis mindig fázott. A cipőfűzőjével elég sokáig bíbelődött, annyira reszketett a keze.

Az előszobában nehézkesen belebújt prémis télikabátjába, a sálát gondosan többször is megigazította a nyakán. Kalapját, botját leakasztotta a fogasról és elindult. A lépcsőház bizonytalan volt és homályos. Aludt az egész ház, a házmaster sem volt még ébren. Reggelenként a kapu alatt szoktak találkozni, ő ment a hajnali misére, a házmaster a szemetet hordta ki az utcára. Sok minden összegyűlik. Óvatosan nyitotta ki a kaput, s kilépett az utcára.

A lépcsőház, a kapualj egyhelyben álló, mozdulatlan hűvössége után a kinti eleven levegő végigborzongatta egész testét. Nyakát behúzta vállai közé, s bizalmatlanul szippantott bele a homályba. Különös, émelyítően édeskes szagot érzett. A túloldalon, a tér mellett nagy, fekete autó állt. Halotaskocsi. Előtte két rendőrségi autó. A járdán rendőrök.

Egy pillanatra megállt, majd elindult keresztül az úttesten. Még nem ért el az út közepéig sem, mikor az egyik rendőr rászólt:

– Tessék visszamenni a másik oldalra!

Visszafordult, megkerülte a teret, s a főbejárat felől igyekezett a templomba. A térnek azon az oldalán, ahol a kocsik álltak, hosszú, könyékig érő gumikesztyűben sárgakötényes emberek ásták a gyeget, s a kidobált föld, a kemény göröngyök tompa dobbanással csapódtak a kavicsos felszört sétányra.

Annales I. – Rátkay Endre festménye

Exhumáltak. Fent, a templom kapujában megállt, még egyszer visszanezített. Az egyik gödörből most emelték ki a hulla eddig fel nem oszlott maradékát. A rendőrök fintorogva odébb húzódtak. A sarkon halomba dobálva az ismerős deszkatáblák. Fejfák, közértés-ládákból. Belépett a templomba.

Itt újra a mozdulatlan levegő hűvössége nehezedett rá. A sekrestyés most gyújtogatta sorra a falikarokat, az oltár hideg villanygyertyáit. Üres volt a templom, a csúcsíves mennyezet felemelte és ijesztővé tette a csendet. Hogy minél kevesebb zajt üssön, lábát alig elemelve, csoszogó léptekkel ment előre, megszokott padjához, leült, ahogy a botot odatámasztotta maga mellé, súlyos visszhanggal koppant a fához. Érezte, szíve a torkában ver. A misszálét kinyitotta, s öreges mozdulatokkal lapozgatni kezdett. Nem tudta megkeresni a változó részek között a mait, olyan hangos sustorgással zizzentek a lapok. A keze reszketett. Lehunyta szemét, és sokáig így ült, csendesen.

Akkor nézett fel először, mikor a ministráns csöngettyűje megszólalt. Lila palástban misézett a pap. Újra kinyitotta a könyvet, s olyan remegve, mintha most olvasná először, mint ha újra ezt taníthatná, lassan, töredezett suttogással mondta a 42. zsoltárt.

– *Quia tu es Deus, fortitudo mea, quare me repulisti et quare tristis icedo dum affligit me inimicus? Emitte lucem tuam... emitte lucem tuam, et veritatem tuam...** – A padra hajtotta fejét, és úgy maradt sokáig, hangtalanul.

Kárpáti Kamil

Befelé hallgatózó

Ma erő kell a nevetéshez.
De még inkább, hogy ne zokogjak.
Aki koponyák fölött táncol,
végül koponyák közé roskad.
Mít ér sok piros sátor, sípszó,
hajtóvadászat a halottnak?

A hazám ez. Egében csak szél
nem paskol zöld marhahólyagot.
De albatroszt utánzó gépek
szárnyán az új Középkor vacog.
Fönt, fönt csillagközi réten
járnak a rakéta-angyalok.

S alább, az alsóbb rétegekből
rendre kifogytok tünde élők:
vadlibák magos citerái,
pacsirta-fűgák, s tudom, később
barlangok, denevérek,
lépkék s bogarak, éjjel égők.

Pillék kopaszra nyírt hajdnál?
Rettegve bújnak, ha kikeltek.
Hold árnyában kísértet
sugároz rád fojtó szerelmet.
Befelé hallgatózó! Messzi
detonáció repedezett.

Mikor elindult haza, az autók már elmentek. Pár rendőr maradt csak ott, amíg a kötényes emberek visszahányják a földet a gödörbe. De az utca már felélénkült. Felgyűrt kabátgallérú emberek siettek munkába, táskával a hónuk alatt, a Duna-partra vagy ki a körútra, a villamoshoz. A rendőrök ott sétáltak a járdán. Beszélgettek, cigarettáztak. Lehet, hogy a felgyűrt gallértól nem venni észre az emberek tekintetét. Különben is mindenki sietett.

Most a téren ment keresztül, nem szólt senki. A halomba dobált táblák mellett megállt. Legfölül két tábla tintaceruzával írt felirata látszódott elmosódottan. Kicsit közelebb hajolt, úgy betűzte: Futó Ferenc, élt 15 évet. A másikon a vezetéknevet a többi deszka eltakarta, csak annyit lehetett elolvasni, hogy valamilyen Mihály, és alatta: élt 58 évet. Félre akarta tolni, hogy megnézze, de az egyik rendőr lassú léptekkel oda ment és rászólt:

„Az egyik gödörből most emelték ki a hulla eddig fel nem oszlott maradékát. A rendőrök fintorogva odébb húzódtak.”

– Mit ácsorgunk itt, menjen papa a dolgára!

Megrezsent, önkéntelen a kalapjához nyúlt, és szaporán igyekezett át az úttesten, a kapu felé.

A sétabot fogantyúja csúszós lett hirtelen megnevedett tenyerében. A másik kezével kabáton keresztül a belső zsebét tapogatta, s közben kicsit zavarodott hangon motyogott:

– Pedig itt van... Itt a zsebemben... egész biztos, hogy itt van... persze, tegnap is ezzel javítottam a dolgozatot... Tegnap? Eh, dehogy tegnap... de itt kell lennie...

A lépcsőn mindig nehezen ment fel, most is érezte, hogy remegnek a térdei. Egyre csak a zsebeit tapogatta. Nem is vette észre, hogy a házmaster ráköszön. Csak ment, ment fölfelé. A házmaster csodálkozva nézett utána. Szegény ördög, ez se sokáig húzza már – csóválta a fejét.

Az ajtó előtt sokáig motoszkált a kulccsal.

– A rendőr, az se vette volna észre... persze... ugyan, és úgyse tudta volna elolvasni... mindenki ostoba... úgyse tudnak semmit...

Bent végre levetette a kabátját, benyúlt a zsebébe, elővett egy gondosan kihegyezett piros ceruzát.

– Na, tudtam, hogy itt van... mindig van nálam... igen, rá kellett volna írni... úgyse vették volna észre... úgyse értik...

Bement a szobába, kezében szorongatva a ceruzát, egy pillanatra téován megállt a könyvespolc előtt, aztán odament az ablakhoz és kinyitotta. A leeresztett redőny lécei közül izzadt, verejtékes arcába – mindig olyan nehéz volt feljönni a lépcsőn – csapott a hideg. Öreg, barázdás homlokát rászórtotta a redőnyre, s majdnem sírva suttogta ki az utca felé:

– *Dulce et decorum est... pro patria mori...***

A 15-ös busz nagy lármával ment át a téren, a templom körül is minden rendben volt már, csak néhány szürke folt éktelenkedett a letaposott gyepek közepén.

* Hiszen te vagy oltalmam Istene, miért vetettél hát meg engemet? Miért kell gyászban járnom ellenség háborgatása miatt? Küldd el világgosságodat... küldd el világgosságodat és igazságodat... (Károli Gáspár fordítása)

** Édes és dicső a hazáért meghalni. (Horatius)

BÁNYAI TAMÁS

Ötvenhatos törmelékek

Párbeszéd

1956. november elsején, a késő délutáni órákban két ismerős találkozott a Boráros téren.

- Hallotta a híreket? – kérdezte az egyik.
  - Már hogyné hallottam volna. De konkrétan mire céloz?
  - Szueze. Az angolok meg a franciák a zsidókkal együtt megtámadták Egyiptomot a Szezi-csatorna miatt.
  - Ez az ő dolguk. Mi közünk nekünk Szezehez?
  - Sok. Higgye el, sok. Az amik ugyanis kimaradtak a balhéból.
  - Na és? Ha úgy látták jónak. – Jól mondja. Úgy látták jónak. És tudja, miért?
  - Fogalmam sincs.
  - Mert ők nem Egyiptomba, hanem ide küldik majd a csapataikat.
  - Ide hozzánk? Aztán minek?
  - Segítenek elűzni az oroszokat.
  - Ezzel már elkéstem. Az oroszokat mi egyedül is elkergetjük. Ha jól értettem, máris kezdenek kivonulni. Boldogolunk mi az amik nélkül is. Megmutatjuk az egész világnak.
- Közben már esteledett. Az ablakokban mindenütt gyertyák gyúltak.

Légópince

November negyedikén, vasárnap hajnalban ágyúdörgés ébresztette a ferencvárosi bérház lakóit. Néhányan, úgy ahogy voltak, pizsamában, hálóköntösben szaladtak ki a gangra, s rémülten tekintettek fel a sötétszürke égboltra, mintha máris kénköves mennykő hullana rájuk.

Pár perccel később az idős G. úr is feltűnt lakásuk ajtajában. Egy bőrdöng volt a kezében, és két kisgyereket terelt maga előtt. Egy óvodáskorú kislányt meg egy valamivel idősebb kislányt.

Szomszédja, akit szintén előcsalt az ézengés, csodálkozva szólította meg az öregurat.

– Ugyan már, G. bácsi! Csak nem most akar disszidálni a két gyerekkel? Jobban tenné, ha maradnának a lakás oltalmában.

– Ne beszéljen nekem a lakás oltalmáról. És disszidálni? Eszemben sincs. Csakhogy én átéltem két háborút is. Tudom jól, hogy ami most itt zajlik, az már nem forradalom. Ez, kérem, már háború. Most még csak aknavetővel operálnak az oroszok, de meglátja, hamarosan bombázni is fognak. Ezért viszem a gyerekeket a légópincébe. Ne higgye, hogy a tyúkszaros életemet féltsem. Nekem lassan már mindegy. Az unokáim előtt viszont még ott áll az egész jövő. Nem akarom, hogy egy bombatámadás oltsa ki az életüket, ami egyszer talán még szép is lehet – mondta a szomszédnak, miközben egyik kezében a bőrdöngöt tartotta, másik karjával egyszerre húzta magához a két megszeppent gyereket, akiknek fogalmuk sem volt arról, hova igyekeznek.

Hogy valójában mi is az a légópince.

Menekülők

1956 novemberének végén J. Mihály, a Magyar Optikai Művek sofőrje kölcsönvette a vállalat Csepel teherautóját. A kapunál senki sem akadékoskodott, hiszen J. Mihály nem először gördült ki a gyárból azzal a teherautóval. Most is mindenki arra gondolt, vállalati fuvar lesz, így aztán nem is kérdezősködtek.

Hogy lopással mégse vádolják, J. Mihály hagyott egy levelet a szerelőműhelyben. Ebben csak annyit írt: a teherautót két napra kölcsönvettem. Sajnos visszahozni már nem tudom, de valahol Mosonmagyaróvár környékén sértetlenül megtalálják.

A teherautóval később megállt egy Pannónia utcai ház előtt, hogy két másik családdal együtt feleségét és kisfiát felpakolja. A rakodás nem tartott sokáig, a platóra felkapaszkodóknál csak egy-egy koffer volt, több időt vett igénybe az egyik nagymama felségítése.

J. Mihály mellé egy férfi ült a vezetőfülkébe. Katonai egyenruhát viselt és nagyon mogorva volt. Zárkózottsága félelmet takart, s tudta, hogy ezt titkolnia kell, hiszen – ha netán olyan helyzet áll elő – a többiek tőle várnak segítséget. Az egyenruha sokat jelenthet egy ellenőrzésnél. Kockázatos, de ezt a kockázatot vállalni kell.

A teherautó utasaival az osztrák határ felé tartott. A platón helyet foglalók kabátokba, sálakba és sapkába burkolóztak, így védve magukat a csípős hidegtől. Mindenki a gondolataiban volt elmerülve, a várható és bizonytalan jövőt próbálták magukban elképzelni.

Hallgattak, egyedül J. Mihály tízéves kisfia ostromolta folytonos kérdésekkel az anyját.

Nagy Gyula fotója

Hova megyünk, mi lesz ott? Megértenek minket, ha nem beszélünk németül? Mikor fogunk odaérni? Visszajövünk majd, vagy sokáig fogunk ottmaradni? Ehhez hasonló kérdésekre felelt a mama végtelen türelemmel. Talán még örült is, hogy a gyerek kíváncsisága eltereli gondolatait a valóságtól.

Jóideje zötykölődtek már, igencsak besötétedett, amikor a gyerek újabb kérdést szegezett az anyjának.

- Errefelé is járnak orosz tankok?
  - Nem tudom, de remélem, hogy nem – felelte J. Mihályné.
  - Azért lehet, ugye?
  - Lehet.
  - És lőhetnek is ránk?
- Az asszony hosszas hallgatás után nyugtatta meg gyermekét.
- Ne félj, kisfiam – mondta –, édesapád nagyon jól vezet.

Benke László

Virág a roncsársadalomra

Roncsársadalom temetőjében járok,
hoztam magunknak egy-két szál virágot.
E síron virág most nem terem, csak gaz,
roncsársadalom rohadozik, látom
porló emlékeim roncsvirágok alatt.
Én vagyok az ott és itt is én vagyok,
onnan kellene előkaparni magamat,
az álmodozó kamaszt, az örök gyereket.
Mennyi tervem, mennyi vágyam volt
e földön, fölgújthattam volna a kihűlt pokolt,
de csak a hűtővízig jutottam el.
Néztem a rendőr kezében lendülő gumibotot
– fiaim hátára már vízagyú jutott –
szégyenkeztem és féltam is, azt hiszem,
bárcik megalázhatnak rettenetesen:
macskaköveken csörrent a homlokom,
hallottam a csikorgást, sínek pályaudvarán
szikrázott szívemben a megcsúfolt remény.
Az is lehet, hogy csak egy költemény
próbált megszületni, s hamvadt magában el.
Napról-napra fájón kerestem a vigaszt,
s életünk megállíthatatlan esteledett.
Örömben és fájalmában velem akkor is
mennyi testvérem várakozott, látom magunkat
vérben és verejtékben, hullásra eleve készen,
évszázadokon át külváros-szélen,
Rákoson; haragunk és szeretetünk meg-meg-
remegett, mint a föld mélyén fel-felizzó erő.
Lebegtve szálltak szemünkről homályos ködök,
s ahogy a nap kelt a rákosrendezői huzalok fölött,
a fagyos síneken vérharmat csillogott.
Akkor még talán méltó lehetett volna a halál.
Ki tudja, hányszor járta át sötét és nehéz
gyász és fájdalom a lelkeket, de nem volt szabad
forradalom után sóvárogni, dühöngeni sem,
mert bezártak vagy kizártad magad.
Szégyenkező közönnyel takargattam
én is az önérzetemet, sok sérülésemet.
Bújva önmagam elől tagadni próbáltam
vereségemet, így hát dalra kényszerültem,
szerszámos szekrénybe bújva verset írtam
hasznosabb cselekvés helyett, a drótkerítés
belső oldalán láttam vágyaim milyen semmisségek;
nem is tudom miért s hová is szaladtam,
hogyan tudtam meghúzódni itt magamban,
s ki lehet az, aki elő-előbukkan belőlem

és vallja és vallatja elhúzódó tragédiánk.
De már nem tudom tisztán, sem sehogy,
mit akar velünk az élet, s hogy mit is akartam –
Hajnalban, libasorban, álmosan
bejáró félparasztok voltunk, hallgatag
félmunkások, én se ágáltam soha, kezdetben
óránként négy-ötvenért dolgoztam,
hat-tizenöt előtt bélyegeztem
minden reggel, később óránként
hét forintot kaptam évekig.
Pergett és szállt a vaspor a drótkefe körül,
pucoltam, festettem rozsdás vasoszlopokat,
csillén toltam súlyos vaslemezeket,
olykor még szaladtam is velük, könnyedén.
Játszani akartam, mint a guruló vaskerek.
Tizenhat évesen már benne voltam a korban,
tátva is maradt a szám a mohó lemezvágó előtt,
ahogy a zsíros kenyeret haraptam,
úgy harapta éhesen ő a vaslemezeket.
Megrendült a véres-olajos föld a lábunk alatt,
s a titoktól valahogy boldogabb lettem egy kicsit.
Velem nem történt ennél különösebb dolog
talán soha; a föld a gondolattól is meg-megremeg
bennem azóta is, a kihalt kovácsműhelyben ugyanúgy,
ahogy legbelül, egy-egy költemény szívében,
agyonmosott, fakó munkásruhám alatt.
A roncsársadalom ott és akkor úgy keletkezett,
hogy felszaggatták a gyárudvaron a síneket is.
Ki tette ezt? A megtevesztő új tulajdonos, aki a jelben
háborút üzent s cinkos szolgálival
hatalmunkon megosztozott; úgy már törvényesen
rabolhatott, amikor éppen rabolni akart.
Nemcsak a rossz, a jó is szétverettetett.
Hiába akartuk, hogy életünk a mi kezünktől
virágozzék fel, a nép csak arra való, hogy terelgessék
és megölessék, ha a régi és az új urak útjában áll.
A roncsok alatt sírjaink virágoztak fel. A jövődönk.
Álmaink egy-egy ritka látomásban a roncsokon
ahol ki-kihajtanak, kezében virággal,
térden áll egy kis kamasz. Büntelen
bűnhődik értünk és miattunk eleve,
a tisztaság jövődő gyermeke.
Majdnem roncs már a sok-sok méregtől, gyásztól
és sok-sok szelídségtől ő maga is.
Elmúlt hetven éves, bűnhődünk vele e hazában
sokmilliónyian, s megértjük ugye a győzteseket.

VICEI KÁROLY

Két kerge Krassó

Gyuri Zentán is járt

Van Hemingwaynek egy rövid prózája, amely *A forradalmár* címmel rendre bekerült az író magyarul kiadott novellásköteteibe, talán amiatt is, mert az írás hőse egy levitézlett magyar „világmegváltó”. A szöveg nincs előttem, csak emlékeztemre vagyok utalva; olyasféle benyomás rögzült bennem, hogy a szerző tiszteletlenül kifigurázza, oktan hóbörgőnek rajzolja meg a hazáját és eszményeit vesztett, lecsúszott emberét.

Ez az önkéntelenül föltoluló emlék talán nem véletlenül került a Krassó Györgyről megírandók bevezetőjébe. Aki az illendőség ellenére sem ismeri Krassó György nevét és viselt dolgait, annak felvázolok egy portrét és kurta életutatót.

Jó emberünk küzdelmeiről magam is akkor értesültem, amikor '85 nyarán Kavillón, a délvidéki Tanyaszínház turnényitő előadása után megismerkedtem „Gyuri” élettársával, Háy Ágnessel és a húgostól vele tartó Szilágyi Lenkével, akik már akkor ismertek voltak a képzőművészet, a filmezés és a fotózás terén.

Elfogadva meghívásomat az otthonomban hajnalig tartó társalgás során döbbenetes egyezéseket találtunk Krassó sorsa és az enyém között; megbicsakló stúdiók, elkaszált diktatúra, börtön, az útlevelel megvonása, szép lányok kedvelése, alkotói becsvágy, a politikai kopók szüntelen szimatolása, naiv, kitartóan elvhű, romantikus törekvés a túlélésre és az érvényesülésre.

A közösséget hittel szolgáló különcként két évvel idősebb fivérének, Miklósnak a hatására Krassó már tizennégy évesen – kordedvezménnyel – belépett a Kommunisták Pártjába, hogy aztán idejében belássa, inkább azzal lesz a nemzet hasznára, ha a veres eszme uralma ellen fordul, méghozzá fegyveresen. '56 októberének első forradalmas perceiben a harcolók közé állt, s amikor harmadnap étlen-szomjan, kialvatlan szülei és felesége megnyugtatóra hazaindult, pechére elkapták a karhatalmisták, és csak öt nap múlva nyílt meg előtte a börtönkapu, mert október végén nyeresre állt a szabadságharc ügye. De előbb a rács mögött még felakasztással fenyegették, amikor arra a kérdésre, hogy: „Lőttél-e az ávosokra?”, azt felelte, hogy: „Nem eleget.”

Az orosz had bezúdulása és a kádári bábkormány megvaccolása után Gyuri azonnal belekezd a saját gyártású, lázító, felvilágosító röplapok terjesztésébe, miközben a báty, Miklós, a fiatalka filozófus Budapest-szerte agitál, sorra megszervezi a munkástanácsokat, végül a Központit is. Ám neki a mártírsághoz nem fülük a foga, feladja a szélmalomharcot, bölcsen megpattan, és csakhamar az oxfordi egyetem ösztöndíjasként folytatja tanulmányait.

Az öcs úgy érzi, eljött az ő ideje, amikor derekasabbnak mutatkozhat a megfutamodóknál: miután lebukott, önsorsrontó daccal vágja vattatái szemébe, hogy ami számukra ellenforradalom, az neki forradalom. Cellája falát Kossuth-címer-

rel ékesíti, amit a smaszerek veréssel nyugtáznak. A bíróság tíz évet szózott rá, noha más magatartással jobban járt volna. Legjobb versét rabságban költötte:

*Gyűjtő. Kisfogház. Halk kopácsolás.
Rácsot, vakablakot tavasz legyint.
Az udvaron akasztás lesz megint.
Folyik tovább, pajtás, a gyilkolás.*

*„Gyújts rá, barátom!” Tiszta, mély harang
kong messziről. Egy hét és hat kötél.
Ki megy ma? Angyal, Kósa, Szente, Széll?
Egy zárka nyílik, s fölsüvít a hang:*

*„Hazánkért! Fiúk! Isten veletek!
Erdősi búcsúzik most tőletek!”
Valaki sír. Lépések. Lánc kocog.*

*Kint: „Éljen a szabadság! Gyilkosok!”
Aztán süket csend. Társam szól: „A vég...”
S kezemben ég a cigaretta még.*

(Májusi hajnal)

A '63-ban amnesztiával szabaduló Krassót egy letaglózott, ájult ország fogadja. A realpolitikai érzékkel megvert tömeg a letiport forradalmat követő márciusban nemhogy béna maradt, hanem a kikelet és a munka nagy ünnepén sunyi, vezekelő alázattal hajbókolt a tirannusok emelvénye előtt. A gyilkos megtorlások legfőbb irányítója az éljenző sereg láttán alig hitt szemének, és – a pesti vicc szerint – rossz lelkiismeret táplálta kétellyel szólt a hazaárulásban cinkos szomszédjához: „Nemde ugyanezek masíroztak az ellenforradalom kezdetén?” „Kádár elvtárs, kicsi az ország, nekünk csak egy csőcselékünk van” – bólogtatt Münnich Ferenc. (Az október 23-án még együtt menekültek közül kerültek ki később a vérbírák, a hóhérok és áldozataik.)

A börtönből elváltan jött ki Krassó. Volt neje egy rezsimhű íróhoz ment feleségül. Gyuri kénytelen volt segédmunkásként dolgozni, noha egyetemi diplomájához csak az államvizsga hiányzott: 1955-ben is ez volt a helyzet, amikor kizárták a Közgazdaságtudományi Egyetemről. Még jó, hogy a gimnáziumi jeles érettségi mellé – csepeli vasmunkásként – esztergályosi képesítést is szerzett, 1951-ben. A hatvanas években tehát előbb esztergályozott, és csak azután ülhetett be egy irodába. Végül, húszévnnyi kitérővel, megszerezte a közigazgatási oklevelet és a doktori címet.

Amikor, 1975-ben végre – „keletre szóló” – útlevelet kapott, tizenkilenc év után újra találkozhatott testvérbarátjával, Miklóssal, a lengyel Zakopanében; ott jött össze újra a hétpróbás

aktivista és mestere, a filozófus. Nem hinném, hogy akkor roszszálló megjegyzéseket tettek volna egymás vállalt sorsára; ki-ki láthatta, hogy az azonos bölceleti-politikai hitvallás ellenére vagy közepette mennyire más pályára térít az ellentétes vagy alig különböző vérmérséklet: a forró fejű Gyuri a tettek embere volt, Miklós pedig pusztá gondolataival nyugozta le hallgatóságát. Csakhogy a briliáns gondolatok mind pocskba mentek – fájdalmas veszteség! – mert a több zsáknyi feljegyzések egyetlen könyv alapjául sem szolgáltak, s végül el is égtek abban a lakástűzben, amely a házigazda halálát is okozta.

Miklósnak volt egy (amerikai) filmbe illő szerelmi története is. A XX. század legromantikusabb évében, 1968-ban a diáklázadások mellett Csehszlovákia elbukott társadalmi reformja, függetlenedési kísérlete tartotta izgalomban a világot. Londonban a Csehszlovákia iránti rokonszenvtüntetés sodorta a harmincnégy éves Miklós mellé azt a tizenhét éves, libanoni – gazdag családból származó – palesztin lányt, May-t, akit a megmozdulás láza éppúgy uralt, mint Miklóst, s egymásra találásuknak szerelmi láz lett a folytatása. A filozófus hanyatt-homlok – állítólag hat óra alatt – fölvertezte magát muzulmán hittudománnyal, elrohant az imámhoz, aki – a föl-készüléssel telő félévi várakoztatástól eltekintve – nyomban befogadta az igazhitűek közé. Ezzel Miklós teljesítette a libanoni szülők elvárását, és tizenkét boldog esztendő élhetett szerelmével.

Akkor jött egy izraeli újságíró, és elragadta a Drága Ember társát, legfőbb támaszát, szövetségését. Az elhagyott férfiú kész volt belehalni a veszteségbe. Nem volt hajlandó elhagyni a lakást, hogy bevásároljon, napok alatt fölélte a maradék halat, tojást, tejterméket. „Uram, én megadom magam!” elszánással hevert ágyán heteken át, immár drog se kellett ahhoz, hogy a végsőnek vélt leheveredés ellazulásában az ellátatlan, leromlott test elszabaduló belső mérgeitől kélt mákony a nemlét előtti nirvána boldogságába billegesse át. Az utolsó pillanatban ajtót nyitott rá egy látogató, és megmentette Miklóst. Ezt bánta vagy nem bánta a Filozófus, mindenesetre még öt-évnnyi monológot hozzátoldott addigi szóbeli életművéhez. Ahhoz már nem volt szerencséje, hogy mellé szegődjön egy platóni becsvággal megáldott tanítvány, aki gondos kézzel megörökítette volna a Mester szavait. Még jó, hogy élelmes

filmesek rávették a nagy Krassót, hogy kamera előtt beszéljen; a harmincöt évi ígéhirdetésből így rögzülhetett egyórányi.

A videofilmbe öccséről is szól Miklós: Gyuri mártír, úgy is végzi..., úgy tesz, mintha hinne, folyton ezt bizonygatja, csupa naiv ideológia, végletek... Velem rivalizál állandóan, igaz, tesz is valamit, két infarktus igazolja, résen van mindig, örök készenlétben...

A szüntelen szellemi följajzottság egyformán jellemezte a Krassó fivéreket. Látszólag nem is tudtak önmagukon kívül másra figyelni.

Miklós londoni otthonában 1985. november 9-én pusztított a tűz, amelyben a filozófus halálosan összeégett. Erre való tekintettel öccse, Gyuri már november végén kapott útlevelet, és kiutazhatott testvéréhez. A báty '86. január 10-én elhunyt.

A börtönből elváltan jött ki Krassó. Volt neje egy rezsimű íróhoz ment feleségül.

Krassó György ötvenhárom évesen vált emigránssá, és szívs küzdelemmel igyekezett beférkőzni a nyugati magyar médiába. A *Szabad Európa Rádió*nál keserűen kellett megtapasztalnia, hogy némelyik szerkesztő cenzori piros tollát nem csupán Washington, de mintha Aczél György is irányítaná Budapestről. Odahaza a kezdetektől kitartóan ápolta '56 emléket; 1979 februárjában a *Hétfői Szabadegyetemen* ő beszélt először róla mint „*demokratikus nemzeti forradalomról*”. 1982-ben az elsők között adott ki szamizdatot. (Egyes selyemellenzéki munkatársak akkor és azóta is jól kamatoztatták Keletről és Nyugatról egyaránt jutalmazott bértollnokságukat.) A Krassóhoz hasonló „balekok” viszont nem érvényesültek egyik égtájon, illetve rendszerben sem.

Gyuri egyik álma megvalósulni látszott, amikor a SzER befogadta az '56-os forradalmat megidéző interjúsorozat tervét. A harmincadik évfordulótól kezdve több mint egy éven át hetente kerültek adásba a nevezett memoárok, *Nem engedünk az '56-ból!* címmel. Telefonon engem is megkérdezett Krassó, hogy tizenkét évesen volt-e olyan élményem, ami megérdemelne, hogy mikrofonba mondjam. Volt, mit mesélnem. Zentán az apámék tartotta tóparti, szövetkezeti vendéglő varázsszemes rádiója naphosszat felváltva ontotta a *Kossuth Rádió* és a *Szabad Európa* híreit. Egy novemberi szombaton anyám könyvezeve terített a kocsmai disznótoros vacsorához, amely aztán gyászos hangulatban zajlott, mert leverték forradalmunkat. A Royal mozi híradójában láttuk a lángoló Budapestet. Az iskolában kisdíákként szurkoltunk a mecseki ellenállóknak, és arról ábrándoztunk, hogy be kéne állni közéjük...

Különös körülmények között hallottam viszont tulajdon hangomat a SzER hullámain 1987 decemberében: egy szabadkai börtöncellában. Mondókám bejátszása előtt Krassó elmondta, hogy már egy hónapja letartóztattak, nem tudni, mi okból, és ismeretlen helyre vittek. Megnyugtató volt, hogy már Londonban is számon tartanak.

Attól kezdve a kicsiny zsebrádió rendszeresen hallhattam Krassó friss beszámolóit perem menetéről.

– Szervusz, Gyuri! – köszöntöttem virgoncan a hűlő radiátorra akasztott készüléket a SzER esti világhíradója idején, miközben tejberizst kanalaztam az alumíniumlábosból. Hanem

In memoriam '56 – Bíró József alkotása

egyszer a cellaajtó túloldalán az ő is odafigyelt a személyemmel foglalkozó alapos referátum raccsoló hangjaira, s szemei tágra nyíltak attól a felismeréstől, hogy mekkora bűnös ellenében csilingelnek az ő oldalán fityegő bilincsek és kulcsok. Nosza, ment is jelentést tenni, és másnap kíméletlenül elkozták a rádiót.

Azt, hogy röviddel elítéltetésem után kiengedtek a börtönből, védekezhessek szabad lábról, a Krassó által is tájékoztatott nyilvánosságnak is köszönhetem. Híretem szórta a *Szabad Európa* és a BBC hullámain. Többször megtisztelt telefonhívásával, Londonból.

Miután hazatelepedett Magyarországra, pártot alapított, a *Magyar Októbert*. Pártvezérként nem volt rest utcai tüntetést szervezni. A tévé esti híradója nem egyszer mint afféle botrányhóst mutatta be. Láttuk Gyurit, a göndör, őszfehér hajú vitézt, amint felkapaszkodva a sarki falhoz támasztott létra hegyébe, letakarja az utcanévtáblát, mert nem tűrhette, hogy a Nádor utcát az '56 utáni hírheft rendőrminiszterről, Münich Ferencről keresztelték el. A létra tövében még csak ágált rá a rendőr, de az utókor emlékezetére méltatlan szobor körül már birokra is keltek egymással, mert Krassó vörösre kívánta mázolni a szobrot.

Személyesen 1989. november 7-én találkoztunk a szabadkai bíróságon; akkor kezdődött az a tárgyalássorozat, amely pontot tett ügyem végére. ('88 februárjában első fokon két és fél évi börtönre ítélték Jugoszlávia „feldarabolásának szándéka” miatt. Aztán a legfelsőbb bíróság törölte az ítéletet, és új eljárást rendelt el.) Krassó egy budapesti fiatal pár társaságában számomra váratlan, kellemes meglepetést okozva jelent meg a szabadkai törvényszéken. Kialvatlanul, elcsigázottan ülte végig a tárgyalás óráit. (Eddigi életemben nem találkoztam még egy ilyen emberrel – pláne politikussal nem – aki időt, fáradságot áldozva, egészségét nem kímélve ennyire szívvel-lélekkel kiállt emberek, névtelen meghurcoltak és ügyeik mellett.)

A szünetben kettesben sétáltunk a bíróság váróteremnyi folyosóján, amikor megkérdezett, hogy mit szólnék ahhoz, ha most előkapva széttárná a kabátjába rejtett magyar zászlót? Mint rossz ötletet, sikerült elhárítanom a nem kívánatos demonstrációt.

Bíró József

Performance

Immáron hosszú esztendők óta egy – egy felvonulás, tüntetés, hangulatkeltő – gyűlés kapcsán olvasom a nyomtatott sajtóban, hallom a mélygyűléstől fröcsögő rádióadásokban, napra nap az erősen manipulált televíziós híradásokban, az újságírókkal, politológusokkal – beszélgetős, s egyéb műsorokban (politikai pártoldalakkhoz kötődéstől függetlenül) –, hogy XY PERFORMANSA ... a Z RENDEZVÉNYEN ... (elképesztő!) ... a performance – szó jelentése: (művészi – művészeti) előadás ... így semmiképpen sem tévesztendő össze az utcai politikai demonstrációval! ... amennyiben elnéző / megengedő vagyok, a video – botrányokat, a dopemani – PITYINGERI primitív – *izéket* ... továbbá az ezeket az eseményeket időben – előző egyéb gyalázatokat (ld.: tojásdobálás, rendőri atrocitások, stb) ... jóindulattal

Este házamból tudósította a BBC-t, s utána legényesen átvirrasztotta az éjszakát. Az állambiztonsági szolgálat ellenem felvonultatott tanúinak bíróság előtti – rendőri módszereket leleplező – pálfordulása csodálattal töltötte el vendégemet.

Neki nem volt ilyen szerencséje 1957-ben, amikor – a halálos ítéleteket is szaporán osztó – bíróság elé állították. A védelem tanúi ugyan elmondhatták a magukét, de elfogultan erőlködő vélemény-nyilvánításnak bizonyultak ezek a vallomások, befolyásuk alig-alig volt az ítéletre. Még az se segített, hogy a tekintélyes jogtudós, Beér János hithű kommunista-ként jellemezte a kis Krassót, meg hogy a világhírű filozófus Lukács György iskolájának bölcselő amazonja, bizonyos Heller Ágnes a vádlott erkölcsi feddhetetlenségét hangoztatta.

... az utókor emlékezetére méltatlan szobor körül már birokra is keltek egymással, mert Krassó vörösre kívánta mázolni...

Gyurinak hízelgett a mentő szándék túlzása, ám tisztában volt azzal, hogy ezt a szakmabeliek közötti szolidaritásnak köszönheti, mivel hogy filozopter testvérbátyja, Miklós szintén Lukács köréhez tartozott. Krassó György azt sem feledhette, hogy a mellette tanúskodó nő a megijósolhatatlan kifejeletű, zűrzavaros napokban pufajkát öltött, és értelmiségi társaival – fontoskodó, kerge, szeleburdi szeszéllyel – föltűnődezett az események sűrűjében, és sosem adta föl kommunista meggyőződését.

A bíróság inkább méltányolta Gyurkó László író részletes, feltáró, beismerő vallomását. Ennek az volt az előzménye, hogy Gyuri az orosz invázió másnapján, november 5-én kalandos, kockázatos úton megszerezte a Hazafias Népfrent sokszorosító gépét, és ezerszám nyomtatta, terjesztette a berendezkedő diktatúra elleni röplapokat. Megrendeléseket is fogadott; testvérbátyjától, Miklóstól és az Írószövetséget képviselő Gyurkó Lászlótól. Az Írószövetség kiáltványt adott közre, Gyurkó orosz nyelvű szövege pedig arra kéri a megszálló katonaságot, hogy ne lőjön a magyarokra! Miklós felhívása a gyári munkásokhoz szólt: küldjék el képviselőiket a Köz-

akcióknak nevezhetem ... persze CSAK fejcsóválva ... nem szaporítom a szót ... ám, annyit mégis hozzáteszek ... LEHET ... tudatlanságból ... LEHET ... a műfaj lejárásának szándékával ... akárhogy is van, az igencsak neves ... úgy Magyarországnak, amint természetesen önmaguknak is nagyon komoly nemzetközi hírnevet szerzett ... s folyamatosan a világot járó, ismert, becsült performance – művészeink nevében kikérem ezt a rosszindulatú ... minden tekintetben félrevezető – fontolatlan szóhasználatot! – (egyébiránt, jelentős nemzetközi fesztiválok meghívottjaiként ... évtizedek óta képviselik hazánkat: fe Lugossy László / Kovács István / Ladik Katalin / Sörös Zsolt / Szkárosi Endre / Szirtes János / Szombathy Bálint / etc.) –, (no és: V.SZ. akciók fenekén virít a filctollal odakent vers)

ponti Munkástanács megalakításához. A „kis” Krassó a kért anyagokat fürgén legyártotta és leszállította. A bíróság előtt aztán mindent tagadott, Gyurkó viszont – a maga bőrért mentve – ellene vallott, és meg is úszta feltételessel. Attól kezdve a kádári rezsim szolgálatába állította tollát, a színigazgatósáig vitte, és a tirannus biográfusa lett.

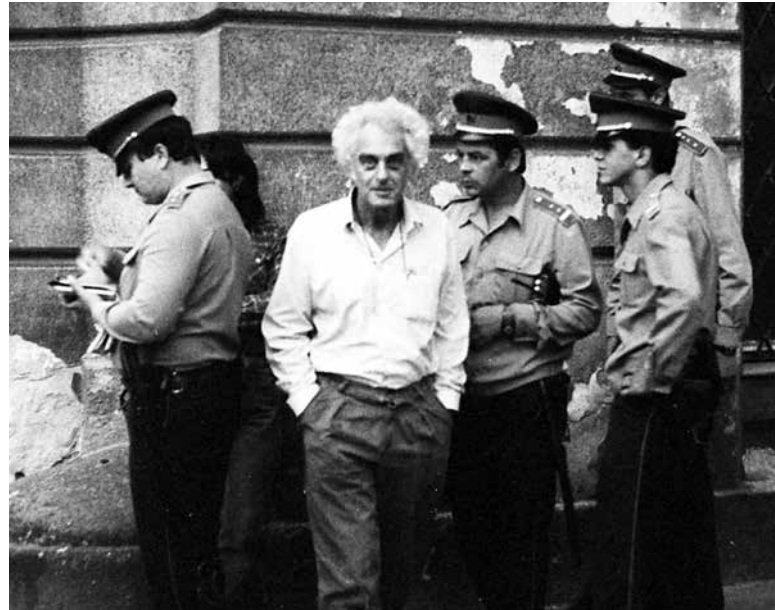
Ezeket akkor mondta el nekem Gyuri, amikor otthonomban beszámoltam neki bő tíz évvel korábbi lefogásomról, a „színpados” perről. A Zentai Kísérleti Színpad modern darabokat játszó társulatának megalakítását a svájci vendégmunkáról hazatért, velem egyidős Gordos Jenő gyógyszervegyész barátommal, Benes József festőművésszel és a rokkant, mozgásképtelen Varga Zoltán íróval 1975 őszén határoztuk el. A helyi gimnázium kiváló diákszínészei lelkesen eljártak özszejöveleteinkre; alapszabályt és programot dolgoztunk ki. Első bemutatónk Jarry *Übü királya* lett volna, és a színre szánt darabok szerzői között volt még Páskándi Géza, Krleža, Gyurkó László és Gobbi F. Gyula. A társulattól nem lett semmi, Tito éber állambiztonsági szolgálata lecsapott ránk; Benessel és Gordossal együtt '76 január 13-án – a szerb szilveszter napján – letartóztatott. A festőt harmadnap kiengedték, míg Gordos és én – az „*ellenséges propaganda*” ürügyén kélt ítélet alapján – napnyi pontossággal két évet töltöttünk börtönben.

'88 novemberében Gyurival együtt röhögtünk a balkáni „ávósok” ügytelenségén, azon, hogy mennyire silány nyersanyagot állítottak elő a vádirathoz; egy bukásra álló diák tehetségtelenségével eszkábáltak elképzelt, költött vallomásokot, s azokat vésették be a verbuvált, megfélemlített, jellemgyenge, lelkileg labilis, alkoholista, priuszos hamis tanúkkal.

Akit egyszer kiemelnek a szabadságból, és hosszú időre a zárkába dugnak, az a szabadulás után nemigen tud visszapaszkodni a maga nemzedékének vonatára; megpróbálja ott

folytatni önmagát, ahol abbahagyatták vele. Egyidejűleg tud otthonos lenni több életkorban, eltérő korosztályok lelki világában is, ezért érzi magához illőnek a fiatalabb nációk mind egyikét. Krassónak munkatársa lehetett az Óvodásnak becézett Bogád Zoli is.

Férfimunka volt a javából, amit becsülettel elvégeztél, Gyuri! Az utcák egymás után visszakapták régi nevüket, a parlament vörös csillagát leverték, a gazok feleslegessé vált szobrai deportáltattak, nyájasak és szeretetre méltóak a rendőrök, s a csajok ma is épp oly ellenállhatatlanok, mint a te idődben; minden idő immár a te időd, te, kedves jó ember, szép emlékü, szeretett Gyuri!

Krassó György

Németh István

Anyám sírkövére

V.

Ahol ültünk utolszor július végén
a kertbe sárga-piros lombok hullanak,
s hol minden úgy maradt a cseresznyefa alatt
ahogyan haláلودkor hagyta én,

csak színes lett a száradó lombszőnyeg,
színesebb, mint tavasszal mind a kankalinod,
s vértanú bátyádért szól, hallani, hogy
a temetőtől a Szózat hangjai jönnek.

Október barna diója kopog s lila, túlérett
Füge pottyán. Az esővíz túlcsondult, de hát ki
Öntözne edényből annyi őszi zápor után?!

A mályvaszín tátikák néma torkába lelátni.
Fehérebbek az asztal mellett a nélkülünk-székek
a nyári rigónk csontvázánál is, Édesanyám!

VI.

Hazaérve már oda a béke, mely elfogott
anyám két hónapos, még túl fiatal sírja előtt.
Esző kopog egyre holott a háztetőn, holott
meg az ablakon. Mondják, engedjem el Őt.

Fognom kéne valamibe. Pakolni lehet.
Tárt karú ingeimbe kötve viszem utcákon át
az árvult holmit. Óva nyitom ki azt a kerek
NIVEÁ-s dobozt, melyben krém őrzi ujjá nyomát.

S itt van az angyalok közül, bár papírból való,
Ádvent óta hasztalan fújta a szél, verte a hó –
Aranyfércén libegett végig fejünk felett.

S vajon még betlehemi csillagom lesz-e,
Te, júliusban ágya alá utolszorra
gurult, fényes, egyetlen szem cukorka?!

CZIGÁNY GYÖRGY

Angyalkoncert

Még csak zenélt a sátor: oszlopai orgonasípok. Mellkas-remegtető kürtök, melyek a fenti bársonyfűggöny rojtjain, a csengő jégesapokon is túlnyújtóznak. Kémény a két legöregebb, vasos szálfá: szakadatlan búgnak, süllyed a hajó, holott az aréna széksorai, vidám lány-zsivajjal vannak teli, sikoltozásba, hullámvasút szakadékaiba rántanak magukkal. Kacagás, vagy sírhatnak csiklandozza az ember gyomrát.

Zsófi először van cirkuszban, Károly utoljára. Vén vállain nyugszik az egész kupola, arcában feszülnek a súlyos ponyvák. Hogy gyermekrabló. Ezt fogják mondani.

Zsófi is fölneéz, könnyezik, hamar elfordítja arcát az odafenn köröző napokról. Ásít. Le-föl billenti a szék párnázott, piros ülését: számok vajútaikat tapogatja ki ujjjaival.

Megszöktette ezt a szegény kislányt. Mit mondanak majd az óvodában? Mit szólnak a kórházban? Zárt osztályra kerülhet.

Károly tekintete a gereblyén nyugszik meg. Öröktől ismerős, kedves kerti szerszám. Bár itt valami más is dereng rajta, gyanús varázs, mint minden díszleten. Falubéli lányka a nagyvárosi revü színpadán. Hamis csillogásban is ő az: szereti Károly a gereblyét. Fésülködik a fűrészpör, futkos a gereblye föl-alá. Megnyugszik, köszörüli a torkát.

– Ugye, jó itt. – Zsófi csapkodja a szék karfáját. Bámulják egymást, akár a szerelmesek.

Hogy történhetett? Dél fele az ágyak vasváza világitani kezdett, földerült az ég. A pánik pillanata volt ez. Szinte pizzamában indult. Szembetalálkozott az ebédszállító kocsival. Biztosan kerülte ki a nővéreket. Mint aki újságért igyekszik. Valójában futott. Ökölbe zárt kezében a mázsás test minden ereje. A villamosmegállóban már csaknem kuncogott. Örült a győztes önbizalomnak. Senki nem üldözi. Meg nem állíthatják.

Az óvodai csengő, az óvónő csiripelése. Csak óvatosan –, dalolta. Ő meg Zsófi haját igazgatta: hol a sapkád, hol a sapkád? Egymás kezébe kapaszkodtak. Károly a Vérmezőre gondolt, a fogaskerekűre, valami labdára... Zsófi körülugrálta őt, járta a kiskutya táncot. Cir-kusz, cir-kusz – szavalta.

Károly visszahőkölt, de azután merészen elnevette magát. Hát, üsse part! Hirtelen öröme hegyként vetett árnyékot Zsófi vágyaira. Lépkedtek a járdán. Furcsa csönd támadt. Lépegettek, s végre a gyerek találta meg a kivezető szavakat ebből a tehetetlen feszültségből. – Mondjál bolondságokat...

Az ismerős, unalomig ismételtetett verses idétlenségekre gondolt, amiken, mint az óvodások, mindketten jól mulattak. Károly kezdte is: Én vagyok a Zsófi öre, most megyünk a Vérmezőre... Nem a Vérmezőre – szölt a kislány – cirkuszba! – Igen, igen. – válaszolta biztatóan. Kicsit tűnődött s már mondta is az új versikét: Gyors léptekkel, nem ám kúszva,

Kirják Miklós illusztrációja

megyünk Zsófi-val cirkuszba! És beülünk a buszba – egészítette ki nevetve a gyerek, s mondott újabb hívó szót: dettneki... Álltak a buszmegállóban már, kivirulva. Ha beszéd-bontakoztató korában mérgeződött valamin Zsófi, mindig ezt mondogatta, de nem értették miért: csak haragja volt nyilvánvaló a pofikáján. Végre apja döbbsen rá, hogy a tévébeli Süssi sárkány történetében keresendő a „dettneki” fogantatása: ott döngő hangon szidták a hatalmas sárkányszülők a jószívű gyerek-sárkányt, aki az ellenségét nemhogy szétzúzta volna... Dehogy, még gyógyfüvet is szedett neki... A „szedett neki” félelmetes visszhangként ismétlődött a sárkány-birodalomban: szedett neki, dettneki, dettneki... Nem jött a busz. Pördültek egyet: dettneki!

Csiklandósan meleg szél fújta őket a földalatti vasút folyosóján. Nézte őket a kitekert derekú plakát-kisasszony. Finom szappant tart a kezében, kár, hogy az illatot nem érezni. Mi ez?! Károly kicsit megbillen, csak szemernyi az ijedtség, hátrébb vonja Zsófit a sínek mellől. Később, talán fölöslegesen, megkapaszkodott a pénztár korlátjában. Van, megvan a jegy. Percet rágnak, a villanyórát nézegetik. Kicsit még várni kell a kezdésre. Versenyeznek addig is: Zsófi a vékony, színes másodpercmutató, Károlyé a percenként ugró nagy. Vitakoznak, kinek is van előnye, amikor mély hangú óriásként szól a hangszóró: az előadás öt perc múlva kezdődik.

Kortyolja Károly a savanykás bort, a kislány nem kéri a málnát, ki tudja miért nem, csak ránt egyet felnőttesen a vállán. – Az én vérem – gondolja az öregember. Valamit tenni szeretne Zsófiért. Reflektor tántorítja meg. Cipője orrával tapogatja a lépcsők szögleteit. Erre tessék! Jegyszedőnyű nyújtja a karját. Karonfogva egy pillanatig. Feleségével régen moziba jártak, szinte érzi a helyiség parfümszagát.

Diadalmas hangszórók: harsog a cirkusz. – Bohóc – mutat Károly a süveges, fehér figurára. Bohóc – hagyta rá Zsófi bennfentesen. Csak később vetette oda. Vagy Halál.

Mintha a kórházi fülhallgató zenéit hallaná. Ráismert Károly a hegedűkre, csellókra, égi hárfamuzsikára, vergődő szoprán dallamokra és basszus szólások egymásnak rontó tömbjeire. Szelek, sziklák panaszaire, harsonákra. A börtönben nem félt soha annyira, mint a kórházban. Miért is? Nincs válasz: megpillantja az angyalokat. A magasból szálltak alá és a széksorok közt nesztelen, szép figurákat szőttek magukból. Vízésés, kékben patakzó angyalok. Piros dereng át az izmokon, szív alakká fejlődik a testek hullámzó vonulása: mennyei revü, s végül a fölzúgó tapsban már mind fehér: emberi testük van és táncolnak. Óriás labdájukon a Csendes-óceán kékje, majd sárgán Afrika bukkan fel a tengerből: pörgött a labda, elszállt a nézők feje fölött. – Horkolsz – lökte meg Zsófi. Dettneki. Még ringatóznak a lányok, összehajló és szétrebbenő testekkel rajzolja teli a porondot. – Szörös álarc – kiált fel Zsófi meglepetten – álarca van a kisgyerekeknek... Károly szaporán bólogat s rázza a fejét. – Majom az, gyerekruhában, két lábon szaladgál... – Gyerek – próbálja bizonygatni igazát a kislány. – Gyerek szörruhában. – Már hogy volna – nézd csak: majom. Azután rekedt, meleg suttozás: te vagy majom. Válaszul a ref-rén: te vagy, te vagy.

Motorbiciklis gorilla vágat körbe, pokol büze pőfékel. Hátán gyémánt tábla, benne a számjegyek. Talán a hármas. A füst lassan száll el. Csapdostak orruk előtt a tenyerükkel.

Két lány, két fiú (mióta keringenek már?!) a terülj-asztalkámon. Majd csak leszállnak onnan és cikázni kezdenek, akár

a jégen. Egyhelyben pergett a kvartett, körbe-körbe. Hirtelen lassult le az eleven körhinta. A hosszú szoknyák láng-lobbanással kétféle repülnek el, pontosan a szolgálak kezébe.

Trikóban idegenek lettek. Károly csalódottan meregette a szemét. Egy figura végén nevettek: akkor rájuk ismert, ők azok! Mintha nyár után a tél sodorta volna elébe azt, amit csaknem feledett már. Épp ezért hevesebb a szívdobbanás értük, más voltukért is! Ó, tél-nyár kisasszonyok. Derékmagasságig emelték a fiúk a lányokat: folyton pörögnek, kinyitották meg öszszecsukták őket napernyőként. Hajuk a porondot érte, két hátrafesztett fej köröz, a fogsorok szikra-fénye, veszett iramú kerék küllői, valami trillák... Fölsüt a tapsban a gyerekkori nyár. Jó volna nem tudni róla, hogy odakünn nemsokára sötétedik.

Már madarak. Tipegő, tehetetlen galambok a hintán. Elhülyített madarak tornásznak, táncolnak, labdáznak. Zsófi odahajtaná a sapkáját, hogy szétrebbenjenek: megbámulná röp-tüket a kupolában. Hölgy, talpig rózsaszínben. Kinyújtott karján, láthatatlan folyosón, föl-alá róják útjukat a szárnyasok. A fehér süveges. Körbevágat a porondon. Elvágódik, bömböl, porolja a ruháját. Károly úgy látja, neki integet. A börtönudvaron sétál már vele. A bohóc hosszú ujjával az ő mellét bökdösi. Nincs is géppisztolya. Zsófi az ostort nézi. Csettint a lovaknak, utánozza a vágta zenéjének petárda-csattanásait. Károly feje a mellén lóg. Följied, a kislány keze után kap. – Ugye, szép?! Alszik tovább. Jóságos, kövér szerzetes totyog be. Mozdulna feléje, de fogva tartja a szék. Atya kérem – mormogta. Napnyugta vörösében ébred, a medve egy hordóval babrál. Lenne csak, ami az álmok szennyvizéből kiszabadul, ami a hulladékok és romlandók tömegéből tisztán kerül elő. A medve széttárja mellső mancsait.

Tíz perc szünet. Zene zuhog alá. Végre, a kínzó ingertől szabadulhat: megkeresi a mellékhelyiséget. Még lehajol, Zsófi a koszban turkál. Összeütik a homlokukat. Dettneki. Most mégse nevetnek. – Majd veszünk másik peracet. Egy áramlás lépcsők szigetere sodorja őket. Vonszolódnak egy nyugodtabb sarok felé. – Itt várj meg. Zsófi álmatagon bólint, talán mégis inna málnaszörpöt. Egy perc se telt el. Vizes kézzel tér vissza Károly, nem látja a kislányt. Hiába szólongatja. De meglökik hátulról. Ejj! – s hirtelen megfordul nevetve. Kövér hölgy háta, zakók, pulóverek. Ágaskodik, lábujjhegyen lép, forgo-lódik. Ujjai megvakítva, tehetetlenül merednek szét. – Hol a csudába? – nyög s löki az embereket. Réseket nyit, csapkod. Ösvényeket pillant meg, melyek mintha a kislány szőkeségét villantanák meg. Megkerüli a peracet. Megkerüli az oszlopot. Nekilődül újra, nem érzi az ütések, kifacsart végtagokkal fúrja át magát a nehéz és forró függönyökön.

Kétszer is találkoztak, nem ismertek egymásra. Zsófi nagyapja térdébe ütötte homlokát, de csak perdelte egyet, szaladt tovább. Melege volt. Hánykódott, s túrta, hogy néha – jaj, picikém – még meg is simogassák. Vissza akart jutni a nézőtérre. Ahol előbb együtt voltak. A zene elhallgatott. Letörölte a könyveit, s ijedten látta, kiürül az előcsarnok.

A peraces föl-alá szaladgált. Odabenn föl-morajlott a tömeg. A légtornászok!

Már látta a nagyapát. Feje a kövön, vagy valami ruhán. Nézte s nem lépett közelebb. A test mellől fölemelkedő rendőr meg a peraces nagy sokára megindult feléje. Mintha a zenére lépkednének, óvatosan, kényesen. Végre megérintették a vállát. Akkor szégyenlősen elmosolyodott.

PÓSA ZOLTÁN

Törésvonal

Részlet az Árok vagy törésvonal? című kisregényből

2.

Csabi, neked meg azt kell belátnod, hogy ha bepipulsz, és mint az öklelő bika, nekirontasz az egész világnak, és egyedül próbálsz életben tartani a forradalom emlékét, csak veszíthetsz, mert a többiek vannak többen. Most is, örök készenlétben állsz, örökös védekező állásba merevedsz, s ezt akkor sem hagyod abba, ha senki sem bánt. Megengedem, jobbára sajnos azért kímélnék, mert elmebetegnek néznek, egyre nagyobb körben terjed, hogy diliflepnid van, ezért senki sem vesz már komolyan. Most már részben azért kell imádkoznod, hogy maradjon is így, részben viszont azért, hogy ne kerülj egy életre a perifériára. Magyarán, ha nem változtatsz a magatartásodon, már avval az indokkal is kirakhatnak az egyetemről, hogy leendő tanárok között nincs helye egy minősített elmebetegnek. Meg tudod-e magyarázni, mi nálad ez a görcsös ellenzékiesség? Én úgy látom, mintha az ellen harcolnál, hogy valaha is befuthass. Mintha te magad lennél saját magad ellensége. Megértem, hogy érdekel benneteket néhány gőzös barátoddal együtt 1956, a letagadott forradalom, de ha végképp nem megy, mert a téma tiltott, tabu, mire jó az, ha kirúgatod magad az egyetemről. Ha nem tudnád, a KISZ-bizottság hivatalos levelet írt a rektornak, melyben részletesen beszámol a te renitens magatartásodról, többek között arról, hogy te kérkedsz is avval, hogy afféle fiók 56-os vagy. Ha a rektor nem lett volna maga is a szüleidhez hasonló kis ötvenhatos, már föl lennél függesztve, és jobb esetben egy hónapon belül bevinnének katonának, rosszabb variációban a dutyiba, ahol a mai látszólag lazább börtönviszonyok között bizony megengedik a bűnözőknek, hogy különleges csemegeként kezeljék a hozzád hasonló szép úri gyerekecskéket. Szóval, az a rektori levél nem csekélység, sommás figyelmeztetés, András

...így érezte az egész ország: egy óriási recski, kistarcsai, ebesi táborba vagyunk bezárva mindahányan Magyarhonban.

bácsi, a rektor behívott magához, és engem kért, hogy mossam meg a kis konok fejedet. Nos, megtörtént. Te meg meséld el végre nekem: honnan nálad ez a görcsös opponálósdi, és a valahol tiszteletre méltóan öngyilkos, máshol viszont értelmetlen '56 mánia? Légy őszinte, lecsillapodtam, én mondtam ki először, tartom is magam ahhoz, hogy akkor is szeretni foglak, ha nem változol meg...

– Igazából úgy jártam ezzel az, ahogy nevezed: opponálósdival, mint a kiváló székelő meseköltő, Méhes György *Virágvarázsló* című meséjében a gonosz mágus, Mucsokány a csim-

bókokkal. A címszereplő, a jó mágus, a Virágvarázsló Mucsokány orrára bűvöl egy bogáncsot, Mucsokány lepöccintette, ami az ujjára tapadt, ám a nőzijára is visszanyűtt az eredeti csimbók. Próbálkozott egy másik ujjával, a bogáncs arra is odatapadt, s az orrára megint visszanyűtt az eredeti csimbók is. S a dolog addig folytatódott, amíg tetőtől talpig be nem borították a testét a szűrös tüskék.

Történetem sajátos paradoxonja, hogy a szüleim, a kis '56-osok nyomták az orromra az első bogáncsot, miközben ők aggódnak a leglátványosabban értem. Úgy kezdődött, hogy amikor be kellett nyújtanom az egyetemre a főlvételi kérelmet, a nevelőapám előadta, hogy ebben az ocsmány kádári világban arra kell törekednie az embernek, hogy ideológia-mentes terepen mozoghasson. Egy humán beállítottságú embernél ez a politikától mentes övezet nem lehet más, mint amit a két idegennyelv-szakos diploma biztosít, és az, hogy az irodalom helyett a nyelvészettel foglalkozik. Az lenne a legszerencsésebb, ha német-francia szakpárost választanék, ám ez számomra ezen az egyetemen egyenlő lenne az öngyilkossággal. Ugyanis a francia egyetem nyelvészprofesszor tanszékvezetőjét, a „világhírű” Herskovics elvtársat azért küldték 1957-ben Debrecenbe, a legnagyobb népi-nemzeti ellenállás tűzfészkebe, a nemzet fővárosába, hogy rendet csináljon. Elvégre, mi dolog az már, hogy egy szocialista egyetem az ellenforradalmi lázadás kiindulópontja volt, s újra azzá is válhat. Nevelőapám is, anyám is, tagjai voltak az 1956-os forradalmi munkástanácsnak. Herskovics elvtárs ezért rövid, nyájas, barátságos közjáték után bekeményedett, mind anyámat, mind apámat engesztelhetetlen ellenségnek tekintti ma is, mert nem voltak hajlandóak együttműködni vele a kádári konszolidáció helyi végrehajtásában. Nevelőapám javasolta nekem az orosz-német szakpárosítást, s ahogy tudod is, tanácsát átmenetileg el is fogadtam, aztán ignoráltam.

Erre a motívumra még majd visszatérek. Nos, nevelőapám, Boharevszky József, a szintén világhírű nyelvész-adjunktus, a tanmeséjében taglalta, hogy a volt '56-osokat az egyetemen az amnesztia után is ellenségnek tartják, de előtte még inkább ellenforradalmárnak tekintették, s háromféle bugyorba szortírozták. A fegyverrel is harcolókat többnyire kivégezték, vagy öngyilkosságba kergették, mint szegény Dede László matematikust, vagy Obersovszky Gyula bácsit, a költőt, akit mások mellett Camus, Sartre, Hemingway és Bertrand Russell tiltakozása mentett meg a kivégzéstől. Nekik köszönhető az is, hogy a hatalom az értelmiséggel igyekszik viszonylagosan kesztyűs kézzel bánni, kiváltva ezzel az egyszerű ex '56-osok értelmiségellenességét is, oszd meg és uralkodj. Elismerem, ha nem lennék elit egyetemista és egyetemi oktató szülők gyermeke, már börtönben lennék. A fegyvertelenül küzdő forradalmár hangadók egy részét, mint például Julow Viktort, a

zseniális Csokonai, Fazekas, felvilágosodás kori irodalomtanárunkat, bebörtönözték, másik felét mint például Kovács Kálmán Ady kutatót, nevelőapámat, Boharevszky József világhírű nyelvészt, elvált szegedi édesapámat, Bedécs Lajost, a szegedi egyetem magyar intézetének adjunktusát bizonytalanságra ítélték, édesapámat ráadásul az amnesztiáig a főiskolára száműzték. S ez utóbbi, az örökös bizonytalanság a világ legidegölőbb dolga, igaz, hogy jobb annál, mint vérpadra, vagy Kádár börtönébe kerülni. Am a hatalom eléri, hogy az ilyen ember dutyin kívül is sitten érezze magát még az 1963-as általános amnesztia után is. Valljuk be, így érezte az egész ország: egy óriási recski, kistarcsai, ebesi táborba vagyunk bezárva mindahányan Magyarhonban. Hiszen még ez az általános amnesztia is hazugság, szegedi apám elmesélte, hogy egy csomó '56-ost sikerült köztörvényesnek minősíteni, s rájuk nem terjesztette ki Kádár a politikai kegyelmet. Sőt, Kovács Kálmán, a küllemében is a költőhöz hasonult legnagyobb magyar Ady-szakértő arra is tudott példát, hogy a formálisan politikaiak közül jó néhányat „elfelejtettek kiengedni” a bűvös '63 után is. Apám barátját, Obersovszky Gyulát, aki elsőként között biztatott engem arra, hogy nyugodtan írjak verset, mert nem akármilyen költő vagyok, bárki, bármit is mond, nem engedik sem verset, sem cikket publikálni, más nevében szerkeszti a *Sportfogadás* című pimf lapocskát, s karanténba van zárva, mert aki barátkozik vele, azt árnyalt eszközökkel bár, de kinyírják.

Mind a nevelőapám Debrecenben, mind édesapám Szegeden a pusztaság létet, a család biztonságát féltő szorongás jegyében élt, és él ma is. Ismétlem, nem akarom elvitatni egy kivégzés, vagy fogházbüntetés még iszonyatosabb voltát, de ezt

a kinti permanens aggodást, egy másik recski fogoly költőt, az *1956-os Szózat* című írószövevényes lap főszerkesztőjét, a zseniális Kárpáti Kamilt idézve: falak nélküli börtönletet egy idő után annyira sem lehet méltósággal elviselni, mint mondjuk a tényleges fegyházbüntetést. „Még a mártírtudat sem adatott meg, még azt is az orrom alá dörgölhetik bármikor: íme, neked megkegyelmeztünk teljesen” – vallotta be édesapám 1965 nyarán, amikor a második felesége utolszor még megengedte, hogy náluk töltsöm a nyár egy részét. Ő elmesélte megaláztatásának, kálváriájának történetét, a nevelőapámét részben végig is éltem. Egy nyolcesztendő gyerek sokkal több dolgot megért, mint ahogy a többségükben rosszul emlékező felnőttek hinnék. Magyarul: szinte mindent fölfog.

Ugyan fél éves koromig a Sas utcai patika fölött laktunk, ott jöttem e világra még otthon, bábai segédlettel, de én most is, még szülőházamként is a Piac, hivatalosan Vörös Hadsereg utca 3, Hatvan utca 2. szám kereszteződésében lévő sarki házat emlegetem, rézsút-átellenben a Nagytemplommal, a kálvinista Róma San Pietro-bazilikájával, valamint a tornyos, gyöngyszürke, államosított Püspöki palotával és a nagy, sárga Postával. Hatalmas, kőkerítéssel elkerített, nagy, veres fakapuvallal lezárt grundudvarunkat annak „köszönhetjük”, hogy a Piac utca 1. szám alatti hasonló megabérházat lebombázták a megszálló szovjetek. (*Csabi, ne túlozz... jó, jó, hagylak mesélni*). Szüleink nagy, egymásba nyíló szobái a Piac utca frontjára, a Nagytemplomra, a mi gyerekoszobánk a Hatvan utcai frontra, a Püspöki palotára néznek, az egybe WC-fürdőszoba és a kis konyha a belső világítóudvarra, az előszobánk egy hatalmas lépcsőházra néz. S van egy sötét, közepes szobányi hallunk, amely közvetlenül se udvarra, se világítóudvarra, se utcára,

Kirják Miklós illusztrációja

se lépcsőháza nem tekint, mind a négy oldalról falak és ajtók határolják. Ez a hall örökké sötét, nappal is villanyt kellett benne égetni, de védett hely volt a belövések és az árgus tekintetek elől. Magyarán: ha nincs bombázás, ez a szoba biztosabb rejteket nyújt, mint egy bunker. Amikor a kivonulást ígérő, ehelyett bevonuló oroszok elkezdtek veszettül lőni a postát, oda húzódtunk be mind a négyen. Egyetlen viszonylag széles faágyon aludtunk Ádámmal, a féltestvéremmel együtt, „lábtól a szüleinkkel”. Én csak félálomban szenderegtem, s mindent hallottam. Az öcskösnek jó alvókája volt, meg aztán négyéves volt 1956 októberében, novemberében, ő legfeljebb tónusokat idézhet vissza. A sötét hallban össze volt készítve 1956 novembere után apám börtönszerelése, egy felsőruha, egy nadrág, két fehérnemű, kétnapi hideg élelem, szappan, fogkefe, törülköző. Sok jó ember kis helyen is elfér, a padlóra vetett matracágyon négy napig húzódtott meg apám nagyváradi menekült barátja is. A biharkeresztesi határon szökött át, ugyanis az anyaország-szimpatizánstüntetés egyik szervezője volt, s tartott a román hatóságok megtorlásától. A szüleim marasztalták, itt senki sem keresi, valahogy elleszünk pár napig, amíg elülnek a harcok. Ők még hittek a forradalom győzelmében, a felszabadító ENSZ csapatok bevonulásában, amellyel az USA hitegetett bennünket a *Szabad Európán és Amerika Hangján* át. Ám E. Laci bácsi, az ismert festőművész pesszimistább, realistább alkat lévén sejtette, hogy legyőznek bennünket a ruszok, az amcsik meg szarnak ránk. Mint tudjuk, beáldoztak bennünket egy ocsmány kompromisszum fekete mise oltárán, az oroszok hagyták, hogy az amerikaiak beavatkozzanak a szuezi válságba, cserébe Amerika is szabad kezét adott az oroszoknak a magyar forradalom vérbe fojtásában, s a példátlanul véres megtorlás ellen is késlekedve tiltakozott a Nyugat is, az USA is, így válhatott 1963-ig temetővé, utána meg falak nélküli börtönné az ország.

(Ugyan, Csabi, megint túlzásokba esel, s ígérd meg, negyedszerre nem ismétled el a falak nélküli börtön tetszetős metaforáját sem. Jó, jó, folytasd.)

Laci bácsi addig akart tovább menni Józsára, amíg a felkelők parancsolnak, nagyon nem fogta a szűkös, sötét hely, s nem akart bennünket bajba keverni. – Ez a lakás mégis Debrecen szívében van, a józsa rokonaim nagy parasztportája a falu szélén rejtőzik, oda tán el sem jutnak a ruszok – így indokolta döntését, de amint kilépett a lakásunkból, nyomban lebukott. Szerencséje volt a szerencsétlenségben, hogy nem a karhatalmisták, hanem „csak” a rendőrök tartóztatták le. Így aztán kétszeres veszélytudatban is retteghettünk, az egyetemi tanácsban betöltött szerepkör megtorlása mellett attól is tarthattunk, hogy a nagybajuszú partiumi festő bevallja, hogy nálunk bujkált. Három év múlva megtudtuk (nevelőapám apja, Boharevszky nagyapa olykor hazalátogatott otthonról, Nagyváradról haza, a maradék anyaországba), a debreceni rendőrség három napon belül hazatoloncoltatta. Alapjában véve rendesek voltak vele, azt mondták, ha az anyaországi „pufajkások”, vagy a ruszok kezébe kerülne, tutira főbe lőnék, odahaza megússza börtönnel. Igazuk volt. Hat évet kapott a Duna-deltában. Túlélte.

Milyen igazat szólt az édesapám a falak nélküli börtön méltóságának fogvatkozásáról! Nevelőapám úgy tíz napig ünnepélyesen várta a pribékek érkezését, anyám még büszke is volt rá. Aztán (a várakozás és a bizonytalanság nagy rima,

nagy kerítő), a büszkeség elszállt, a csengőfrász megmaradt. A hatalom tudta, hogyan puhíthatja meg azokat, akik nem férnek el a börtönökben, meg akiken keresztül a „nemzetköz” előtt is bizonyítani lehet, hogy itt ám nincs kérem diktatúra. A leghatásosabb eszköz a következetlenség. Letartóztattak szép számmal olyan embereket is, akiknek jóval kevesebb köze volt 1956-hoz, mint apámnak. Így hát joggal őrlődött-bucsálódott a megtorlást szinte már áhítva.

1957 január legvégén kapott egy hivatalos idézést az egyetemről, berendelték a dékániára. – Na, most végre eldől a sorsom! – hajtogatta. – Legalább közlik végre, mire számíthatok. Nincs rosszabb, mint a bizonytalanság. Esküszöm, megkönyebbülten távozott, gyalog baktatott az egyetemre, a villamosok még alig jártak. Szorongva, riadtan tért vissza: csak egy „szótárt keresett rajta az a szemét Sulán, a sztalinista nyelvész. S közölte: Boharevszky elvtárs... február elején kezdődik a tanév... Úgy tűnik, egyelőre dolgozhat... majd meglátjuk...”

Letartóztattak szép számmal olyan embereket is, akiknek jóval kevesebb köze volt 1956-hoz, mint apámnak.

– Akkor neked már megbocsájtottak – örvendezett anyám. Apám rosszkedvűen csóválta a fejét: egyáltalán nem biztos. Ezt szándékosan csinálják velünk. Semmi biztosíték nincs arra, hogy nem kapok újabb behívókat, felszólításokat. Azt remélik, az ellentétes érzelmelek megtörnek bennünket, s a végén mindenre hajlandóak leszünk.

– Minek is ellenállni tovább! – legyintett borzasztó csüggedten anyám. – Nem addig van az – mondta apám. A munkát hajlandó leszek újra kezdeni, de a pártjukba nem lépek be, akármi is lesz. – Oda én sem – mondta az anyám. Ám ezzel a nappal elmúlt az ellenállás szent pátosza. Rosszkedvű fásultság ült ránk. Még aznap mindenki visszaköltözött a sötét hallból az eredeti helyére. Ekkor köszöntött be a családunkba a „rettegés az egzisztenciáért” periódus, amely mind a mai napig tart.

De hadd térjek át egy pillanatra szegedi édesapám sorsára. Ő még nagyobb bűnös volt a debreceni szüleimnél, csak a szerencséje is nagyobb volt, ha szerencséjének nevezhetjük a diktatúrától elnyert esélyt az életre, ami aztán egy életen át nyomasztja az embert. Már azért is lelki furdalást érzett, amiért saját bevallása szerint maga is elhitte, hogy semmit sem tett, vagy legalábbis jelentéktelen, bagatell ügyek részese volt csupán. Bedécs Lajos az ötvenes években számos szégyellni valóan dogmatikus cikket írt a megyei lapba, bizony börtönbe is juttatott embereket. Anyám elsősorban ezért vált el tőle. Szerencséje a hosszú ideig dicsőített eszmei baloldaliságból is kiábrándulva vált a szegedi egyetem forradalmi főmuftija, a bebörtönözött Baróti Dezső jobb keze. Mellette vonult azon a tüntetésen, amelyről a szegediek állítják, hogy valamivel előbb kezdtek, mint mi (én aztán tényleg véletlenül voltam ott nyolc éves fejjel) de tény, hogy valójában a debreceni fölkelés fél órával korábban kezdődött. Teljesen lényegtelen, az biztos, hogy édesapám vezekelt az ötvenes években elkövetett bűneiért. Ő volt az, aki nem engedte Barótit elszökni a hősi piederstárlól. Dezső bácsinak először nem akaródzott vezetni az egyetemiek menetét, apám és egy hallgató fogták közre,

apám vitte először a lyukas zászlót, aztán a hallgatója felváltotta. Baróti után beszédet mondott ő is az erkélyről. A forradalom utolsó napjáig a csúf, szegedi reáltanodaszerű egyetem épületében lakott, ki sem mozdult onnan, csak tüntetés céljából... Ott is maradt az oroszok bevonulása után is, a pufajkás karhatalmisták, a kádárkuttyák terrorjának évadján is, hogy úgymond, ne otthonról vigyék el, ne keveredjen bele a család. Elismerem, ez olyan Bedécs Csabára hajazó naivítás atyámtól, nem valószínű, hogy ezzel megvédhette volna a familiát a zaklatástól. Az viszont menlevelet adott mindnyájuknak, hogy az atyám új apósát kiválasztotta a kádári hatalom helyi apparátusa az egyik 56-os vérbíróság elnöki posztjára. Kiss Dezső bácsi, a nagyszájú, ha nem is nyilas, de nyíltan németbarát, tartalékosból aktivált főhadnagy, civilben büntetőjogász volt, ki 1945-ben villámgyorsan belépett a kommunista pártba, s az ötvenes éveket tyúkpörök, szabálysértési ügyek előadójaként „bekelte ki” a háttérben. Így a kádári fogalmak szerint „tisztakezü emberként”, valójában vérkonformistaként szükségképpen került már '56 novemberének legvégén e magas és szégyenteljes posztra. Még a kinevezése napjának estéjén megkereste apámat a tanszéken, fölszóltotta: térjen meg nyugodtan a fészekbe. – Elvállaltam ezt a bábszerepet, na, nem azért, hogy téged mentselek, hanem a lányoméért és a lányodért – dörögte Áron bátyánk, aki aztán szabályosan hazalopta, és a családjuk előtt megsemmisítette a testes dossziét.

Nos, hát így válhatott dr. Bedécs Lajos, először undorító cikkek írója, később Shakespeare korának és Babits Mihály lírájának elkötelezett kutatója, felvidéki hétszilvafás nemesi sarjadék, saját választott új családjának lekötelezett foglyává. A kisebb fajta bajokat egyik apám és az anyám sem úszta meg. Bedécs Lajosnak 1957-ben át kellett csúsznia a József Attila Tudományegyetemről a szegedi tanárképző főiskolára, s addig kellett ott gubbasztania, amíg az ottani, Pestről delegált szellemi pufajkás, Király István tanár úr, a neves Ady-kutató vérszomja kielégülésével vissza nem tért a magyar megalopoliszba. Azóta édesapámat ugyan nem piszkálják, ám mondvacsinált okokkal többször is visszadobta a Tudományos Minősítő Bizottság a *Valóban elefántcsonttoronyba zárkózott-e Babits?* című kandidátusi disszertációját. Az utolsó elutasítás után jóakarói a fülbe súgták: ha nem akar újra és újra megalázó helyzetekbe kerülni, hagyja ezt a témát, ami most kiváltképpen nem aktuális. Nála egyébként sem fogja senki hiányolni

Pósa Zoltán

Félszecske

Gerinc ropog
Fog csikorog
Fekete nappalok
Akiktől borzadok
Jaj körbe donganak
Ördögi szózatok
Meztelen félsz mögött
Őrlődik éjszakám
Nagy kerek között

a tudományos munkát, ha nem ugrál többet, meghúzódhat a világirodalmi tanszéken címzetes docensként a nyugdíjazásig. Azóta egyre depressziósabban kultúrvegetál, csak az előadásain, a diákok között villanyozódik föl... Történt mindez ugyanabban az esztendőben, amikor anyám és nevelőapám Debrecenben már-már föllélegeztek. Apám dolgait nyíltan senki sem piszkálta, de az ő kandidátusi disszertációjának elfogadását is mind a mai napig késleltetik, pedig immár hét esztendeje, 1960 januárjában elkészült. Amikor éppen néhány hete reklamált a fölfelé buktatott sztalinista professzor utódjánál, az új tanszékvezető annyit felelt: látod, Jóskám, kár volt az ellenforradalomban annyit hepciáskodnod. No persze, ki tudja hányadszor, de elismétlem: ha mégis belépsz a pártba, akkor egészen másként kezelnek majd a pestiek is. Én magam ajánllak, ha kötélnek állsz. Én persze ilyet nem mondtam ám, ha bárki is rákérdezne, letagadom, úgy hogy annyit tegyél meg legalább a saját érdekedben, hogy erről a beszélgetésről hallgatsz. Anyám is megkapta a magáét, pedig először úgy tűnt, kifogott Herskovics professzor személyében egy nagystílű kádárista tudós-funkcit. Még 1957-ben is, több ízben is kapott prémiumot, míg aztán egy kései estén Herskovics be nem hívta fényűzőn berendezett irodájába, s arról kezdett povelálni, hogy nagyon meg van elégedve az anyám szorgalmával, a hozzáállásával. Semmi akadályja nincs annak, hogy akár a doktori disszertációját is megírja, bár ugye voltak azok a bizonyos dolgok, amiket most már, az amnesztia után akár el is lehetne felejtetni. Mi lenne, ha kölcsönösen segítenénk egymásnak? – mosolyodott el a nyájas, nagydarab, seggig érő homlokú felvilágosult bolsevik tudós. Én, ha kell, akár segítek magának megírni a doktori dolgozatát is, bár nem hinném, hogy rászorulna. Ennél sokkal fontosabb, hogy ha én beleleszem a kezem a folyamatokba, az elfogadással nem lesz semmi baj. Sőt, a férjének is tudok segíteni. Mi a fenének kell ragszkozni az orosz intézetnek ahhoz a fránya vörös könyvhöz – újra elnevette magát, aztán elkomolyodott. – Ám arra kérem cserébe önt, hogy úgy mondjam, avasson be kicsit az intézet hétköznapiiba. Meséljessen arról is persze, ki, hogyan reagál az intézkedéseimre, hogyan viszonyul hozzám. Legyen az első számú bizalmasom. Egy efféle barátira minden főnöknek szüksége van a népi demokráciában is. Én pedig ígérem, senkire nézve nem lesznek semmilyen következményei az öntől kapott esetleges negatív információknak. A munkámat viszont ezzel nagyon is megkönnyíti...

Anyám elvörösödött, egy pillanatra megszedült, aztán nyomban tudta, mit kell válaszolnia: – Megtisztelő a professzor úr bizalma, de úgy érzem, én erre a feladatra alkalmatlan vagyok, ugye nem haragszik.

– Semmi baj – vágta el anyám mentegőzésének hajszálvékony fonálát pengehideg és rideg udvariassággal Herskovics, ám ettől kezdve mindenbe belekötött. Anyám szerint túl közvetlen hangnemet enged meg magának a diákokkal, meg aztán régen meg kellett volna írnia már a doktori disszertációját. Egy kerek év alatt sikerült kipiszkálnia őt a tanszékről... A kis '56-os András bácsi, a rektor mentette meg. Ugye, minden nem idegennyelv-szakos hallgatónak kötelező négy fél-éven át orosz, négy fél-éven át pedig német, francia, vagy angol nyelvi, úgynevezett lektori órákon részt venni, s majd záróvizsgát tenni, ami ha jelesre vagy négyesre sikerül, egyenrangú a középfokú TIT nyelvvizsgával, a közepes és az elégséges pedig az alapfokúval. Nos, anyám annak a nyelvi lektorátusi

csoporthoz lett a vezetője, amely ezt a procedúrát lefolytatja. Kényelmes állás, ám az úgynevezett lektorátus nyelvtanárai tudományos értelemben karanténba vannak csukva, afféle káderpihentetőbe, elzárva a tudományos fejlődés, és a továbblépés minden lehetőségétől. Ám azt kiváltképpen becsülöm a szüleimben, hogy anyám, apám és a nevelőapám is kifogástalanul látják el a munkájukat, mintaszerű tanárnak, élő legendának számítanak. Tudják, hogy a diákok nem ihatják meg a levét annak, hogy őket félreállította a hatalom. Vallják Kosztolányi *Tanár az én apám!* című versével: „Az én édesapám az emberek apja / s én az emberek testvére vagyok.”

Ezek után ne csodálkozz, hogy amint megkaptam a maximális pontszámmal abszolvált vizsgáim után a hivatalos értesítést arról, hogy fölvételt nyertem orosz-német szakra, nyomban kiborultam. Az, amit az elnyomók nyelvéről és kultúrájáról elmondtam előttem annak a dinka Dórának, igaz is, nem is, inkább kamuztam. Annyira én sem vagyok hülye, hogy ne tudnám: Tolsztoj, Dosztojevszkij, Csehov nyelvét megtanulni megtiszteltetés lenne. Ám amikor rájöttem, hogy négy éven át két nyelvszakosként szótározhatok reggel, szavakat biflázhatok délben, szövegeket fordíthatok este, tényleg kis híján kitört rajtam a pszichopátia. Ráébredtem: az irodalom szinte teljesen kimarad az életemből öt éven át. Úristen, öt év iszonyatosan nagy idő.

...1963-ig legalább négyszáz embert kivégeztek, köztük olyanokat is, akik a forradalom alatt még kiskorúak voltak.

Németül anyanyelvi szinten tudok, az nem okoz gondot, az orosz tudásom viszont átlagos. Így hát beadtam egy kérvényt, azt hangsúlyozva, hogy nem élhetek a magyar irodalom nélkül, meg is jelent jó pár szorongásos és szerelmes versem is már nyomtatásban. Anyámékat kész helyzet elé állítottam: vagy szereznek nekem egy diliflepnit is kérvényem nyomtatásához, vagy végleg otthagynom az egyetemet. No, ezt a papírt egy egyetemi oktatónak megszerezni nem gond, apám egyik tanítványa az egyetemi klinikai elmeosztály vezető főorvosának leánya volt. Agyturkász apuka írt nekem egy gyönyörű igazolást arról, hogy hiszteroid infantilis pszichopata vagyok, suicid hajlamú költőpalánta, az irodalom szerelmese, aki beleőrül abba, ha elzárják a magyar kultúrától. Mi több, az öngyilkosság veszélye is fennáll nálam. Így kezdetem el a tanulmányaimat magyar-német szakon. Ám a verseim közzlése azóta gellert kapott. Hiába írt hozzájuk ajánlást Obersovszky Gyula után a második fölfedezőm, Debrecen élő legendája, a *Nyugat* harmadik nemzedékének prominense, Kiss Tamás bácsi, minden kéziratot visszkapok. A versrovat vezetője egyszer behívott az *Alföld* szerkesztőségébe, s elmondta: szépek, kiforrottak a költeményeim. Ám a filozofikus opusaim túlságosan keresztények, hemzsegnek a bibliai utalásoktól. A hazafias munkáim irredenták, tele trianoni utalásokkal. A versprózamban pedig túl sokat foglalkozom 1956-tal. Hozzak olyan szorongásos vagy szerelmes verseket, amelyek korábban megjelentek tőlem Debrecenben és máshol... azokkal nincs semmi baj...

– S hát akkor, mi a fene bajod van? A szerkesztő úr elmondta, mit kell tenned.

– Nem érted, drága. Miféle világ az, amely ugyan már nem a személyi kultusz, csak éppen az a három téma tabu, ami a hiteles magyarországi gondolkodó számára a legfontosabb: Isten, Nagy-Magyarország és a forradalom. Ha ezekről hallgatni kell, akkor minek ez az egész? Akár öngyilkos is lehet az, aki komolyan veszi a százkulacsos vezér, a nyájasan kacsinogató gyilkos képmutató frázisait, aki szemrebbenés nélkül kijelenti, hogy „aki nincs ellenünk, az velünk van”, miközben gyerekeket is kivégeztetett.

– Erre nincs semmi bizonyíték – vág közbe sápadtan Judit. – Nem kell mindent *Amerika Hangjának* sem elhinni.

– A *Szabad Európának*, kisfiam – vág vissza Csaba. Ott mondták be, hogy 1963-ig legalább négyszáz embert kivégeztek, köztük olyanokat is, akik a forradalom alatt még kiskorúak voltak. Egy bizonyos Mansfeld Péter nevű Corvin közti srácot úgy végeztek ki, hogy megvárták, amíg betölti a tizennyolcadik életévét, pedig az „elkövetéskor” még kiskorú volt. Ez a jogsértés csimborasszója. Ezek a dolgok igenis, belenyúlhatnak a jelenbe, s híven árulkodnak arról, hogy alkotmányosnak álcázott diktatúrában élünk, amely lényegében a Rákosi-faszimus meghosszabbítása.

– Értem én ám a gyönyörű példázatot. Az én szüleim a teiddel ellentétben megalkuvó senkiházik, megtagadták a forradalmat és a munkájukat is hanyagul végzik. Akár tetszik ez neked, akár nem, hálás vagyok nekik, mert értünk, a gyerekekért tették, amit tettek. Tudod mit, szerintem a te szüleid is jobban tették volna, ha belépnek a pártba. Mit számít az a vörös könyv, ha neki köszönhetően a szeretteik nyugodtan, neurózis nélkül élhetnek, és nem váltunk olyan pszichopátává, mint te. Ti igenis, a hazaszeretet és a hűség ürügyén ástok árkot a magyar emberek közé.

– Én pedig azért vagyok büszke anyámra, s a nevelőapámra is, mert nem tagadták meg önmagukat, s nem váltak nemzetárulóvá. Édesapámnak nehéz megbocsájtani az 1950-ig írt cikkeit, de elismerem, vezekelt a bűneiért. Egy értelmiséginek tudnia kell, hogy 1956 után hiteles embernek nem lehet köze a kommunista hatalomhoz. Azok után, hogy a kommunisták az orrunk előtt teszik országnyi internálótáborra hazánkat, egy tanult ember nem mondhat olyat, hogy ő bizony nem tud semmit az oroszok és a muszkavezetők bűneiről. Tetszik, nem tetszik, az a bizonyos vörös könyv, valamint a munkásör egyenruha és a besűgővá válás is azt jelképezi, hogy eszmei közösséget vállalnak azokkal, akik vérbe fojtották az 1956-os forradalmat, maguk is muszkavezetővé lesznek.

Nem ástunk mi ki semmiféle árkot. A valóság az, hogy 1956. október 23. után törésvonal támadt a gerinces magyar emberek és a megalkuvók között. S ennek az ároknak vagy törésvonalnak, amely világosan jelzi a vállalható kompromisszumok és a vállalhatatlan, áruló megalkuvás mezsgyéjét, az a kis vöröske, látszólag jelentéktelen könyvecske a legmarkánsabb szimbóluma.

Judit és Csaba farkasszemet néznek, a lány ujjával idegesen dobol az asztalon, és hallgat, aztán elfordítja a fejét: – Én hívtalak meg – suttozja, s int a pincérnek. Nem hagyja, hogy Csaba beszálljon a költségekbe, fizetés után továbbra is meredten, szó nélkül ül, a semmibe meredőn. Csaba ekkor föláll, egy pillanatra még reméli, hogy Judit megállítja, kérdőn visszafordítja a fejét.

Aztán búcsút int, és egyre gyorsabb léptekkel halad a pincésöröző kijáratához vezető meredek lépcsősoron.

Belebotlottam egy igazgyöngybe

Olvasólámpa

KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Botond Gyula: *Álomosztály*

Nem tudom, mert nem foglalkozom vele, hogy a világban folyik-e még igazi igazgyöngyhalászat (gyanítom, igen), azt viszont tudom, hogy képletesen szólva már régóta nem. Celebes hamisgyöngyöket gyártanak minden mennyiségben, és hatalmas csinnadrattával sózzák rá a kiséremű Nagyéreműre. Olyan igazgyöngyhalászok, akik megélhetésként, de inkább felkent hivatásként, mondjuk, a magyar szellemi, kulturális életben búvárkodnának naphosszat, újabb és újabb kincseket felfedezendő a köz (a Nagyéremű) javára – szóval ilyen gyöngyhalászok márpedig nincsenek. Ezért aztán az igazgyöngyeinkbe jőszerivel csak belebotlani lehet.

Az igazgyöngyeinket viszont annak rendje és módja szerint, némi héjazat fedí. A kagylót szét kell feszíteni, igaz tartalmához csak így lehet hozzáférközni. Ha éppen könyvről van szó, mint Botond Gyula esetében, akkor a legkevesebb, hogy a könyvet kézbe vegyük, felüssük, s tartalmának figyelmet szenteljünk. De miért is vennénk kézbe, miért is ütnénk fel – amikor nulla órától huszonnégy óráig annyi ingyen szórakoztatóval zúdítanak nyakon bennünket, hogy nem győzzük a fejünket kapkodni?

Szerencsére az életet mindez – mindez a kifogás – nem érdekli, mert az Élet csakazértis élni akar. Bármi szörnyűségesen lehangoló történet is világunkkal, valamiképp mindig kiizzadja a maga igazgyöngyeit, s a szerencsésebbeknek, kíváncsiabbaknak megadatja, hogy szembetalálkozzanak velük és áhítattal megcsodálhassák.

Magam is így jártam Botond Gyula *Álomosztály*ával.

Aranyketrec, Száll a kakukk, Álomosztály

A történet egy terápiás intézetben játszódik. Tudván ezt a könyv hátoldaláról, s tudván azt máshonnan, hogy a művet egy pszichiáter írta, azzal a várakozással fogunk bele az olvasásba, hogy most egy többé vagy kevésbé hiteles valóságképet fogunk nyerni egy olyan zárt világról, amelybe bepillantani földi halandónak általában nem adatik meg.

Márpedig a földi halandók általában kíváncsiak arra, hogy elmebeteg vagy lelkibeteg embertársaiknak hogyan is forog az agyuk, miben mutatkozik meg elme- vagy lelki zavaruk, mitől kerülnek be az Osztályra, s mit tudnak ott kezdeni velük a gyógyításukra vagy épp a féken tartásukra hivatottak. Mi sem bizonyítja jobban e kíváncsiság és fogékonyság markáns létezését, mint két közismert mű hatalmas népszerűsége: Magyarországon Benedek István *Aranyketrece*, a világban Ken Kesey *Száll a kakukk fészkére* című regénye. Az előbbi 1957-ben, az utóbbi 1962-ben látott napvilágot, történelmi időtávlatban

nézővétel, meglepően közel egymáshoz. Sőt, ha azt nézzük, hogy a *Száll a kakukk...* kéziratát már 1959-ben készen volt, még meglepőbb az időbeni egybeesés, a szinte azonos pillanatú felbukkanás, tekintettel a tekintélyes földrajzi és rendszerbeli távolságra. Tegyük gyorsan hozzá, hogy a rendszerbeli távolság dacára (emitt éppen a kádári kommunizmus, amott éppen állami antikommunizmus virított) mindkét hivatalos hatalom meglehetősen ellenségesen, de legalábbis kényszeredetten állt hozzá a maga váratlanul előbukkant igazgyöngyéhez, s csak a tisztelt Nagyéremű töretlen érdeklődésének és lelkesedésének volt köszönhető, hogy népszerűségük – mármint a két nagyszerű mű népszerűsége – végül olyan hatalmasra dagadt.

Benedek István ezt írta könyve második kiadásának előszavában: „*Öt éve, 1957-ben jelent meg az Aranyketrec első kiadása. Hogy két nap alatt elfogyott, inkább témájának, mint érdemének köszönhető.*” Tehát az első kiadás kurta két nap alatt elfogyott (persze nem csak a témájának köszönhetően), s mégis csak öt év múltán nyomtatták ki újra. 1978-ban viszont már hatodszor jelent meg. Ennek előszavában pedig azt tudhatjuk meg a szerzőtől, hogy könyve új kiadása őt is meglepte. Azt hitte, hogy „*feledésbe merült már az a túlságosan egyszerű módszer, amely a betegekkel törődéstől, a szabadon végzett termelő munka örömétől, a kultúrától és emberi körülményektől vár jó eredményt, s ha már gyógyulást nem is mindig eredményez, otthont mindenesetre ad a kitaszítottaknak.*”

E sok-sok évtizeddel ezelőtti tükör leginkább azért jött most kapóra számunkra, mert e gondolatnak van folytatása is. Az új kiadást a szerző annak a nemzedéknek ajánlja, amely akkortájt született, amikor az *Aranyketrec*, s most (1978-ban) kell helytállnia. „*Egyre bonyolultabbá váló világunkban azzal a kéréssel ajánlom nekik: figyeljenek az egyszerűsége! Nagy dolog a tudomány, de ebben a szakmában minden mutatványnál többet ér az odafigyelés, a törődés, a megbecsülés.*”

Az *Álomosztály* 2014. évi megszületéséig tehát 1957 óta csaknem hat, 1978 óta csaknem négy évtized rohant el, ráadásul egyre gyorsuló ütemben, egyre nagyobb szellemi és lelki bonyodalmakat okozva.

Az 1950-es években ugyanis egy szempontból még mindenképpen tiszta volt a képlet: az egyik oldalon ott voltak az elnyomók, akik az elnyomás minden eszközét igyekeztek bevetni, hogy leplezzék embertelen önkényüket; a másik oldalon pedig ott voltak az elnyomottak, a kiszolgáltatottak, a kitaszítottak, az embertelen létbe kényszerítettek. Azokban az időkben könyvolvasóban pillanatnyi kétség sem támadhatott, hogy ki mellé kell állnia. 1957 az '56-os magyar népfelkelés, szabadságharc megtorlásának az éve, szinte nem is lehetett más lélekkel olvasni az *Aranyketrecet*, mint hogy az voltaképp az önkény elleni harc csendes folytatásáról szól, csak éppen

egy szemünk elől elrejtett, vidéki elmeosztály valóságos, hiteles történetébe ágyazva. S habár a *Száll a kakukk fészkére* – szemben az *Aranyketrec* – nem egy valóságos eseménysor szépirodalmi igényű rögzítése, hanem igazi regény, a valóság-elemeknek ugyancsak nincs híján: a szerző (Ken Kesey) a saját bőrén tapasztalta meg, mit jelent a gazdag és erős amerikai társadalom perifériáján létezni, a CIA által felügyelt drogkísérletekben alanyként részt venni, elmeegógyintézetben betegfelügyelőként dolgozni. Személyesen átélt élményeinek köszönhető a regénybeli elmeegógyintézeti körülmények és szereplők hiteles és érzékletes leírása, s ennek nyomán a despot Főnéni ellen támadó határozott utálatunk, és a lázadó McMurphy iránt ébredő határozott rokonszenvünk.

Arany középút

Nos, ilyen előzmények után, ilyen elődök és ilyen egyszerű képletek után vágott bele harmadik évezredünk második évtizedében Botond Gyula a maga elmeegógyintézeti történetébe. A szerző a személyes találkozásunkkor nyomta kezembe könyvét, akkor, amikor épp csak annyit tudtam ő róla, hogy pszichiáter, s hogy őszinte és eltökélt ember, aki ennél fogva időnként kilép a „politikailag korrekt” szigorú ketrecéből. Mivel e bátor kilépését végül a Magyar Pszichiátriai Társaság Etikai Bizottságának vizsgálata, majd a szerzőnek a társaságból való kényszerű távozása követte, lényegében ezt is vártam a műtől: közéletünk e rákfenéjét fogja boncolgatni értelmes ember módján, vagyis a könyv inkább lélekgyógyászok egymással való, sok tekintetben inkább közéleti, mint szakmai hadakozásáról fog szólni, s a szerencsétlen ápoltak legfeljebb kényszerű mellékszereplői lesznek majd az igazi történetnek.

Hát nem így lőn, egyáltalán nem.

Botond Gyula talált magának egy magasan feszülő légtornászkötelet, amelyen bámulatra méltó ügyességgel végigegyensúlyozott. Nem esett le sem erre, sem arra.

Márpedig bőven kínálkozott rá alkalom.

Megfelelhetett volna például az előzetes várakozásomnak: gazdagodtunk volna a „politikailag korrekt” ketrecvilág egy ugyancsak hiteles feldolgozásával. Ám ha onnan nézzük a dol-

Posta Marianna

Lépéskényszer

Lép. A szerv is lehetne, de itt konkrét utalás a lábra. Még nem világos, milyen irányba. Mondjuk le. Tegyük egybe: Lelep. Fontos-e tudnunk nevét, nemét a távozonak?

A lépést nem lehet megkerülni. Persze, nem mindegy, hogy most hol vagy: a fehér vonal előtt, egy lépcső alján, a szakadék szélén, vagy az örület határán teszed-e meg azt a bizonyos első lépést.

got, hogy e hiteles feldolgozás bár csakugyan eléggé hiányzik és hiánycikk, de a világ amúgy is már túl sokat nyűglődik ettől az egész témától, akkor örülnünk kell, hogy olyan feldolgozás született, amely egészen másra fókuszálja figyelmét. Olyannyira másra, hogy az egész könyvben csupán néhány sejtelmes utalás hangzik el a társadalom és a pszichiátria szóban forgó törésvonalára, még hozzá két vonatkozásban. Az egyik: az igazgató-főorvos vajon miért nem kegyelmezett meg az egyik betegnek, miért kellett neki az elmeintézetből távoznia, holott más betegek nagyobb vétségek után is maradhattak? A sejtelmes – kibontás nélkül maradó, megfoghatatlanul keringő – válasz csupán ennyi: „mert barna volt”. A másik vonatkozás: vajon miért merült fel egyáltalán a magasságos központban az Osztály megszüntetésének szükségessége? Az örökké mosolygó Főorvos szerint ugyanezért: mert akik odafönt döntenek, azok ugyancsak „barnák”. Azaz, a gyengébbek kedvéért: náci, fasiszta, antiszemita szelleműek.

Mi tagadás, néhány pillanatig eltöprengtem azon: nem gyávaságból maradt-e torzóban, sőt töredékében a kínálkozó szempont ecsetelése, boncolgatása? Még az sem lehetetlen, hogy a kevéssé vájt fülűek majd barnán esetleg cigány származást értenek elsőre. Vagy ha a szerző már bővebben nem foglalkozik vele, akkor egyáltalán minek kell utalnia rá? Miért nem lehetett volna teljesen megkerülni?

...csupán néhány sejtelmes utalás hangzik el a társadalom és a pszichiátria szóban forgó törésvonalára...

Nos, tisztelettel tudomásul kell vennünk, hogy a legnagyobb alkotóknak is vannak személyes és bizonyos értelemben szeszélyes szempontjai. A *Habocska* című mesekönyvem kitűnő illusztrátora az iskolaválasztásról szóló fejezet iskolapadjainak egyikére alig láthatóan „odaveste” kislánya nevét; nyilván így próbált a kedvében járni, ha már éppen a határ-idős munkája miatt nemigen tudott foglalkozni vele. Botond Gyula pedig végtére is a saját életének egy meghatározó helyszínéről és eseményéről írt, kimondva-kimondatlanul „Lipótmező” felszámolásáról; s annyiival tartozott magának és az igazságnak (vagyis a hiteles valóságbrázolásnak), hogy legalább futólag említést tegyen arról a nagyhatású, korszerű rögeszméről, amely végül is – a könyv lapjain kívül – az ő kedvezőtlen megítélésében és kiszorításában is szerepet játszott.

Teljesen megkerülni tehát nem tudta és nem akarta Botond Gyula, de a csupán futó említéstől még nem is esett le az egyensúlyozó kötélről, hanem a maga választotta tekintélyes magasságban magabiztosan, egy egész könyvön át végighaladt rajta.

E nehéz mutatóvány aligha sikerülhetett volna ilyen lebilincselően, ha Botond – az *Aranyketrec* szerzőjéhez hasonlóan – a legüdvösebb pszichoterápiai eljárás bemutatásán és igazolásán fáradozott volna. Botond ugyanis szemlátomást magáévá tette Benedek István későbbi intelmét: „Nagy dolog a tudomány, de ebben a szakmában minden mutatóválynál többet ér az odafigyelés, a törődés, a megbecsülés.” Csakhogy Botond ettől még élvezettel fürdik a lélekgyógyászat tudományában és gyakorlatában, s ugyancsak élvezettel ütközteti a szakma és a szakirodalom állításait a maga tapasztalataival és a tényleges valósággal.

Akkor most mi a fontos: a tudomány vagy az emberség? Végig lehet-e masírozni a kötélén kettőslátással, s ha igen, hogyan? Nemsokára kiderül...

De azzal is aligha járt volna jól az *Álomosztály* szerzője, ha a *Száll a kakukk fészékére* íróját követte volna, s hozzá hasonlóan önkényeskedő orvosok és ápolók, valamint nyomorult elmebetegek drámai összecsapására helyezte volna ki mondanóját. Éppen világunk bonyolultsága miatt, ez a fekete-fehér felfogás már a múlté, mostanság már korszerűtlen, hiteltelen.

Végül is nem volt más választása a szerzőnek: ha magasra is akart jutni, nem is akart lepottyanni, el kellett indulnia az arany középúton.

Ez pedig nem volt más, mint az az út, amely egyforma távolságra vezetett orvostól, ápolótól, segédszemélyzettől, betegtől, sőt magától a szerzőtől is. Kiváló megfigyelői pont adódott így, olyasféle, mint amilyen Zakariásé, a terápiás megbeszéléseknek helyet adó Terem falán. Az *Aranyketréc*ben a szerző nem győzi hangoztatni a szeretet fontosságát, de azért akadnak olyan szereplők is, akikről megvetéssel szól. A *Száll a kakukk...*-nál az egyik oldalt (a kiszolgáltatottakat, s főleg a két főhőst) határozottan szeretnünk illik, a másik oldalt, az önkényeskedőket, s főleg Főnénit, határozottan utálnunk illik. Az *Álomosztálynál* viszont a szeretet mint szerzői megfigyelési pont és alkotói lélekállapot véges-végig megmarad. Valahogy úgy, ahogyan ezt a szerző a regénye „mottójában” meg is ígéri: „...A világűr csendje része a léleknek, és a lélek végül a világűr csendjébe távozik, ahonnan jött is. De a szeretet köztünk marad.”

Szépírói bravúrok

A legnagyobb ámulatot Botond Gyula kétségkívül a kiváló regényírói fogásaival keltette e sorok írójában. A kötélén való mértéktartó egyensúlyozás talán e nélkül is sikerülhetett volna, csakhogy sokkal alacsonyabb szinten, s akár unalomba, érdektelenségbe is fulladhatott volna.

Az *Aranyketréc*et leginkább a szereplők, s főleg a kísérleti alanyok (az ápoltak) viselkedésének érzékletes bemutatása és sorsuk felvillantása teszi izgalmassá. A szerző itt kerek három év történéseit meséli el, valóságos naplófeljegyzései segítségével a közeli múltba visszatekintve. A valóságmese annak rendje és módja szerint magával is ragad bennünket, de mégsem válunk az *Aranyketréc* lakójává, inkább kívülállóként, lelkes megfigyelőként követjük az eseményeket.

Botond Gyula *Álomosztályánál* viszont jómagunk is szereplővé, jelenlévővé válunk. Még csak nem is olyasformán, mint a *Száll a kakukk...* Serteperte Főnöke, aki mindent lát, mindent hall, ám süketnémán hallgat. Az *Álomosztály* három kerek nap történéseit veszi sorra, de olyan aprólékos műgonddal és ítéletmentes távolságtartással, ahogy a valóságban is sorra kerülnek, bekövetkeznek a magunk pillanatai.

Csakhogy a való életben mi azért figyelünk rá, hogy a pillanatainkat lehetőleg ne lengje be az unalom; itt ugyanerre az írónak kell ügyelnie. S ehhez kellene a szépírói bravúrok.

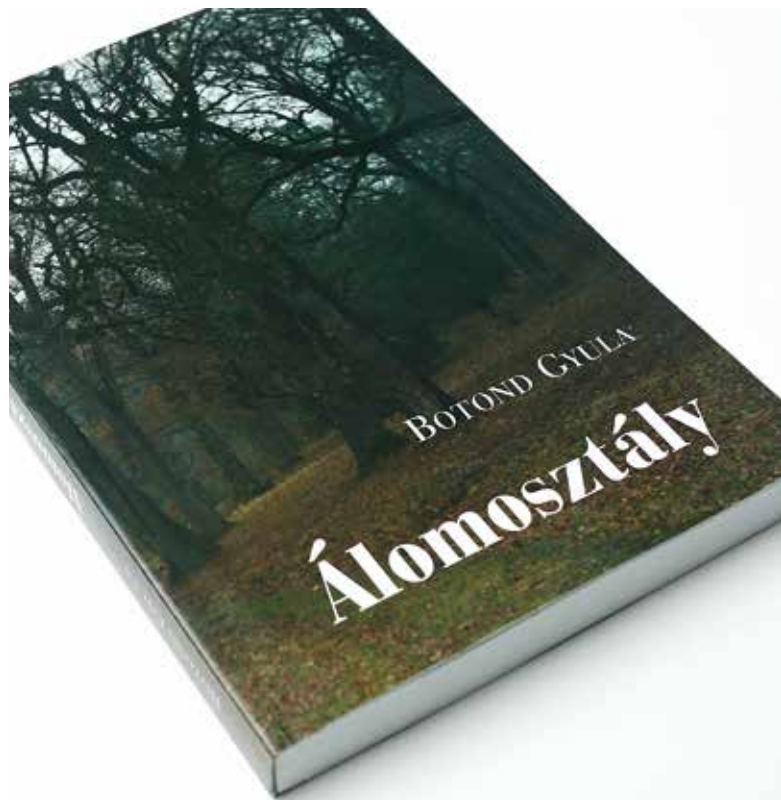
Például a tökéletes ítéletmentesség. Azáltal, hogy Botond a pillanatok pusztá történéseit veszi sorra, s ily módon nem összegez, nem értékkel, nem ítélkezik, sikerül elkerülnie azt, hogy az olvasó (a tisztelt Nagyérdemű) válogasson a szereplők között, s némelyekkel azonosuljon, másokat meg szigorú kí-

vülállóként szemléljen. Bizony, még az egyik legvisszataszítoőbb szokással megvert elmebeteggel is kénytelen-kelletlen azonosulunk, mert a szerző nem mond egyetlen rossz szót sem rá, mi pedig gyanútlanul ücsörgünk vele a büféasztalnál, gyanútlanul a mellékhelyiségbe indulunk, gyanútlanul magunkra zárjuk az ajtót, sokáig engedjük folyni a vizet, még mindig eresztjük, csörgedeztetjük a vizet, közben kivágjuk orrunkból a szőrszálat, eltesszük egy kis műanyag tasakba... és így tovább és így tovább.

Az efféle esetek és személyiségvonások ecsetelése során jól érzékelhető a szerző fölényes szakmai tudása, bőséges életismerete. Olyan értelemben az *Álomosztály* határozottan valóságregény, hogy a helyszínektől kezdve, a szereplőkön át, egészen a különös életsorsokig minden a szerző megtapasztalta elmegyógyintézeti világból származik. Botond Gyula honlapját izlelgetve bele is akadunk néhány olyan esettanulmányba, amelyek kezeltje visszaköszön a könyv lapjain, természetesen a regény világához igazítva.

Botond Gyula azonban éppen azzal alkotott nagyot, hogy a valóság világát szépírói eszközeivel a művészet rangjára emelte. Egyaránt kiválóan bánik például a sejtetés, a késleltetés és a szemszögváltás technikájával. Mindjárt az első oldalon élénk kíváncsiság ébred bennünk Zakariás iránt, aki a Teremben zajló terápiás megbeszélés során rezenéstelenül tűri, hogy az elmélyülő hallgatásba odapimaszkodó légy az arcán mászkáljon. Míg aztán ki nem derül, hogy Zakariásban egy beteg festette arcképet tisztelhetünk...

Vagy említsük meg Cicike sejtelmes esetét. Cicike az elme-gyógyintézet macskája, sem nem gondozó, sem nem ápol, szabadon jár-kél, s ki így, ki úgy viszonyul hozzá. A szereplőkkel azonosulni kénytelen olvasónak nyilvánvalóan nem mindegy, hogy hogyan. Egyszer csak taláztatik a kertben egy

macskahulla. Egy elme- és lélekbeteg világba merítkező szerzőnek és olvasóinak ez pedig már végképp nem mindegy, hogy ki hogyan viszonyul a szeretett vagy épp utált, de mindenképp ártatlan négy lábú elpusztításához. Sajnálkozik, esetleg megkönnyezi, vagy netán még örvendezik is. Ha egyáltalán Cicike az, vagy csupán nagyon hasonlít rá. A szerző sokáig nyitva hagyja ezt a kérdést. Mint ahogy azt is, hogy ki lehet az, aki feltöri a konyhaajtót, de nem visz el semmit; ki vagy mi okozza az éktelen csörömpölést, amikor két beteg éppen légyottra lopózik be egy amúgy zárva tartott raktárba.

A három nap során gondozókkal és gondozottakkal minden megtörténik, ami amúgy a kinti életben is meg szokott történni. Szerelem, szerelemfélézés, vágyakozás, kisseretés, öngyilkosság, lopás, kukkolás, és hát rögeszmézés meg lélekbúvárkodás. Mindezek azonban nem az olcsó izgalomkeltést szolgálják, mint egy szokványos szerelmi történetben vagy egy hideglelés krimiben. Itt a lelkek – s voltaképp a magunk lelke – mélyebb megértéséhez kellene. Nagyon jó választás volt a szerző részéről, hogy az egyik legmozgalmasabb háromnapnyi életet egy zsidó fiúnak kölcsönözze. Mivel hiteles és tárgyilagos az ábrázolása, minden pillanatával azonosulni tudunk. S mert happy enddel végződik tragédiára hajló sorsa, jóleső öröm tud eltölteni bennünket.

Azokban a dolgokban, amelyekben az ember részt vesz, a legfontosabb tényező az emberi lélek.

S itt akkor most azt is elárulom, hogy Cicike sem pusztult el. S ez az egész műnek egy ugyancsak lényeges eleme. Botond Gyula a létezés minden örületével együtt is nagyon szereti az életet. Pszichiáterként minden oka megvan rá, hogy meghasonuljon, és mégsem hasonul meg. Szakcikkeiben is, itt a regényben is érzékletesen leírja, hogy az elme- és kedélybetegségek gyógyítására hivatottak általában mennyire vak sötétben tapogatóznak; ha egyáltalán tapogatóznak, s nem csupán a beteg kérésének tesznek eleget, azonnal felírva az általuk követelt gyógyszert. Az egész könyvön végigvonul a sajátos szerzői megközelítési mód: egyetlen terapeutánál sem siet a lélekgyógyászati felfogást vagy következtetést megkérdőjelezni, főleg nem fölényesen elítélni. A szerző nem tolakszik a magánvéleményével, nem él vissza írói helyzetelonyével. Viszont a szereplők szabad okfejtése után szinte menetrendszerűen érkezik egy közbevetett mondat: más szakmabeliek vagy más szakirodalmak mindezt másképp gondolják. S ezután jön egy másik álláspont, egy másik vélekedés felvillantása. Akarva vagy akaratlanul is bizonyítván, hogy ez a mai világ valóban sokkal bonyolultabb, mint eleinké.

Legalábbis a tudományban szentül hívók számára.

Az embernek – emberiségnek – megadatott azonban az a lehetőség, hogy tudós felkészültségével együtt is kiemelkedjék a tudomány behatárolta szűk világból. Nem kis merészség kell hozzá – ki tudja, hogyan fogadják majd épp a szakmabeliek –, de alighanem megéri. Botond Gyulánál mi mindenestre kétségkívül jól jártunk vele. Tegyük rögtön hozzá, mindenki csak azzal tud főzni, amije van neki. Márpedig művészi tehetség és lelki színesség dolgában Botond Gyulát jól ellátta a Teremtő.

Önéletrajz és hitvallás a honlapon

„Botond Gyula vagyok, pszichiáter, hipnoterapeuta. 1957-ben születtem, 1976 óta játszom ütőhangszereken és 1990 óta dolgozom orvosként. Voltam rakodómunkás, zsákoló, ablaktisztító, műtősegéd, zenész és zenetanár.”

„Azokban a dolgokban, amelyekben az ember részt vesz, a legfontosabb tényező az emberi lélek. Ez mind egyéni, mind társadalmi és globális szinten így van. Napjaink gondjainak megoldásához nem a természet erőivel kell megküzdenünk, hanem az emberi természetet, vagyis a saját lelkünket kell ismernünk és kezelniünk tudni. Munkámmal ehhez a rendkívül érzékeny tudományhoz, a lélektanhoz szeretnék hozzájárulni.”

„Pszichiáter vagyok, emellett hipnoterapeuta szakképzettséggel rendelkezem, aktívan pszichoterápiával foglalkozom, nemcsak megélhetősi céllal, hanem érdeklődően is. A pszichoterápiás elmélet és gyakorlat (én nem tartom tudománynak, de vannak, akik igen) kulcsfogalma a szelf. A módosult tudatállapotú imaginatív terápiás technika, amellyel dolgozom, bár a hivatalos medicina része, legalább annyira ezoterikus, mint empirikus. E terápiás szemléletben a tudományos medicina mellett minden »parapszichológiai«, »paranormális« jelenség vagy hiedelem megfér.

Magam a Maharishi-féle Transzcendentális Meditáció technikájában nyertem beavatást évekkel ezelőtt, és gyakoroltam is mindaddig, amíg úgy nem éreztem, hogy nincs rá szükségem. A japán eredetű Kyokushinkai karatéban, melyet ma is gyakorlok, és amelynek része a zen meditáció, 5. kyu (versenyzői) fokozatig jutottam. Mindezekkel azt kívánom jelezni, hogy semmi »tudománytalan« (és persze semmi tudományos) nem idegen tőlem.”

No, és mire megy vele?

Szóval, megszületett egy színpompás személyiség bámulatosan jó könyve, csak éppen rögtön adódik a kérdés: és mire megy vele? A régi világ e tekintetben is elmúlt: az *Aranyketrecet* a hatalom ódzkodása ellenére, ha némi várakoztatásokkal is, de újra és újra kiadták. A *Száll a kakukk...*-ot szinte minden nyelvre lefordították, világsikerű film készült belőle. Jó üzletet csináltak belőle.

Ezt a könyvet viszont a szerző maga adta ki, a kevéske példány sem fogyott el, a terjesztők jobbára már vissza is adták. Hiányzik az egész mögül az a profi kereskedelmi szemlélet, amely ma értékesből is, értéktelenből is képes jó üzletet csinálni. (S legalább egy zárójel erejéig szólnom kell róla: s az a profizmus, amely nem engedné, hogy a könyv tele legyen vesszőhibával.) Szerencsére Botond Gyula életének kiteljesedése nem ennek a könyvnek a sorsától függ. Szemléletmást úgy van vele, hogy örül a megszületésének, s örült volna, ha kiadását siker koronázza, ám műve sorsánál fontosabb az ő lelki, szellemi, művészi függetlenségének megőrzése, szabad szárnyalása.

Lehetséges, persze, hogy emiatt embertársai soha az életben nem fognak találkozni az *Álomosztállyal*. Viszont a szerencsés kevesek életre szóló élménnyel gazdagodhatnak.

VARGA DOMOKOS GYÖRGY

Botond Gyula: *Álomosztály*, Botond Kiadó, Budapest, 2014

Feliratos mozink

Olvasólámpa KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Nyilvános feljegyzések – magyar jelenetek magyar szöveggel

A szerző filmkritikus, dramaturg, publicista, impozáns publikációs lajstrommal. Előző kötete ugyanennél a kiadónál: *A láthatatlan ország. A magyar dokumentumfilm és média, 1992–2010.* (2011)

Eltűnődöm a kötetet forgatva. A múltfeltárás fontos eszköze a szó, a szöveg, sisteregve keringenek a különböző témák: besúgók és besúgóttak, fel-, ki-, be- és lejelentők, hősök, áru-lók, dolgos vesztesek, reformerek, megalkuvók. És az '56-os forradalom. Ki mit tud '56-ról? Feltárás, feldolgozás, tévésorozatok, beszélgetések, viták, történészekkel, civilekkel. Megy a szöveg. A hajfestők hidrogénezik a fejeket, már arra sem emlékeznek, „*milyen volt szokása*”. Jó volt akkor, rendben éltünk. A sok demokrácia felőrli az embert. Nyugi volt a Kádár-korszakban. Megvoltak a (játék)szabályok, alkalmazkodtunk, boldogultunk. Fiatal éveink: ne bolygassuk fel teljesen. Hát szégyen, hogy túléljük? Társadalmi történelem – privát történelem. Mindegyik rendezésre vár.

Másik szempont: mindez a szövegfilozófia jegyében? Amikor a képiség zubog ránk, KÉP-korszakban vagyunk, képkorszaki szakik. Szórakozásként fordulhatunk a reklámokkal szabdalta filmekhez a nap bármely órájában. Késői órán, bizonyos vetítésekkel rácsodálkozunk, kicsit fintorgunk, ilyenek voltunk? És elmerengünk. Ilyenek voltunk. A magyar filmek művészileg, történelmileg jelentősebbek annál, ahogyan most foglalkozunk velük. Többet lehet megtudni, lényegeset a közeli múlt társadalmi helyzetéről, állapotáról, mozgásokról, magatartásokról, küzdelmekről, örömeikről, keserveikről.

*Késői órán, bizonyos vetítésekkel
rácsodálkozunk, kicsit fintorgunk,
ilyenek voltunk?*

Most könyvvel a kezemben ücsörgök, borítóján: *Krisztus és reklám* (Dárday István fotója). Mottónak is megfelel: korunkban jól megfér egymás mellett, lehet választani. A film segít az értékösvényen. A mai tömegcsatározások, művi izgalmak közepette, amikor nem is töltenek, csak gyilkolnak. De működik az értékmozi, választás kérdése, hova veszünk jegyet. A filmkritikus gyűjteménye is navigál. A hátsó borítón kiemelt szövegrészek is ezt szolgálják.

Kerüljünk beljebb, lássuk a szerkezetet. Kilenc fejezet tematikus besorolásban, a fejezeteken belül az írások (84 db) nem időrendben követik egymást. A dátumok jelzik az időfolyamatot (s a forrást), a kritikadarabok átrendezésével a fejezetek mint műdarabok jelennek meg az ötletes szerkesztés nyomán. (Pápai Luca munkája, gondolom, a szerző együttműködésével.) A gyűjtemény a filmekre koncentrál, a hazai, az európai (odaértve a lengyel, az orosz) művészetet át nyitottan a világi mozik termésére. Hangsúlyt kapnak más társadalmi témák, gondolatok – csavart dramaturgiával új film születik: *A szabadság első év(tized)ei*(?). Egy napilapban reagálás egy hírre: értékesítettek (elloptak) egy köztéri szobrot „A végeken” (7). Hol történhet meg ilyesmi? Bárhol vidékünkön. Az alkoholisták, a cigánykérdés tévés hír, és az össznépi panaszkodás is. Realista meg-látás. Hol a demokrácia mostanában? Hallgassunk bele a gyógyvízi pancsolásba: ez is korrump, az is milliárdos. Helyből tudom, a fürdőzők panaszaiikkal igyekeznek egymást túllicitálni. A végére elfáradnak. Sebaj, eljön az ő napjuk, a szavazás, és akkor majd megkapják – ezek! – a magukét. Aztán jövőre, veled ugyanitt. Dokumentumfilmet kíván! A szerző már letette a garast e téren is, kötetet szentelt a műfajnak. Újabb könyv-ből sem marad ki (112., 137.).

TÓTH KLÁRA

Első generációs szabadság

Filmkritikák, publicisztikák 1990–2016

MAGYAR SZEMLE KÖNYVEK

A film, a mi filmünk pereg a lapokon, mi vagyunk a szereplők, mi játszunk. Olykor magunk is rendezzük a jeleneteket. És mégis, ha nincs siker, hát a főrendezőket hibáztatjuk. (És a Legfőbb rendező eszünkbe jut-e?)

Tóth Klára vetítőjében sok mindenre fény derül. A jelenetek nyilvánosak, itt nem „zárt tárgyalás” folyik. A képkockákból összeáll a múlt. Csak meg kell nézni a filmet. Ezért fontos az író–dramaturg–rendező alkotása: szöveggel őrzi a képet. Művészet és valóság. Művészek, alkotók, mint a szerző. (Hallod-e... te, menjünk a moziba be.) Kordokumentum, kortörténet áll össze. Kedvelem ezt a műfajt, főleg, ahogy a szerző is műveli.

Sűrű a szereplői és a stáblista. A szerző nem privát vonzalom alapján választ, nem válogat, a művészi produktum a mérce. Olyanokat hoz elő, akiknek munkássága hat(ott) a filmművészetre és a társadalomra. (Persze, vannak eszmei, újító, akciózó kedvencei.) A rengeteg nagy művész között szerepelnek amatőrök. És olyanok, akikről – érdemtelenül – kevesebbet hallunk, mint amilyen például a kiváló, finoman érzékeny színésznő, Varga Mária. Bár, akkor meg hiányoljuk Sándor Pált, művein keresztül történő említését a jeles művészekkel együtt. (Egyszer fordul elő, mint a lengyel fesztivál egyik résztvevője, amint elegánsan bocsánatot kér neves kolléganőjétől egy kisebb „szakmai nézeteltérés” kapcsán (328.) És ha már a kritikánál tartunk: szívesen olvasunk legközelebb a magyar filmszinkron művészi munkájáról.

Míg olvassuk a sorokat, cselekvő szemtanúk vagyunk, szereplők, ismerősök közt, például a *Jutalomutazás* forgatásakor, időben, helyben, tanárjelölti nyári gyakorlaton a Szőlősgyöröki Nevelőotthonban. (Emlékszem, a fiatalon elhunyt igazgatóhelyettes, Reiner Imre milyen csodálattal beszélt a filmkészítésről, s hogy az mily örömet jelentett a résztvevő gyermekeknek.) Vagy lelkesen (és elkötelezetten), sertepertélőn közreműködve reformakciókban. Hogy lehet az egypárti hatalmi rendszerben – mégis – reformokat csinálni? (71.). Szembesítés. Halkan serceg a vetítőgép, élénken villódnak

a képkockák. És itt még az első generációs szabadságnál tartunk. Mi jött (jön és főleg: jöhet) ezután? Mert a szabadságnak van „íze” (281.), van „káprázata” (331.). Folytassa, Klára!

Miért oly fontos ez? Mert: „...a film és a történelem a mi időnkben és a mi térségünkben nem játék, nem csak mozi” (305.). „Utak és tévutak az 1989 utáni magyar játékfilmben.” De nem csak ott, sorolja a bizonyítékokat a szerző. Vagyis cserbenhagytuk a valóságot (190.). Kiszakad a jajkiáltás: „Hol van az értelmiség, aki...” és sorolja, mit tesz és mit nem. „Aki nem fogja be pörös száját egy szakértői állásért (...), aki azért értelmiségi, mert az igazságot nem áldozza fel a lojalitásért. Hol van?!” (33.). A kérdés akkor is jogos, ha a köztéri szobrokat nem az értelmiségi adja el kilóra és mások is szétszórják szemetüket, amerre kedvük tartja. Mert: „Mégis, kinek az erkölce?” (39.). Az új idők határtalanságára ne hivatkozzunk. Mert: „Mégis, kinek a szabadsága?” (65.). Mégis, milyen a média hangja? Kinek a hangja szól? És kinek szól a hang? Ezt már mi folytatjuk, megannyi rátarti mégis. Mind nekünk szól. Tóth Klára színes szabadságról álmodik. Olyanról, melynek van „íze” (281.), melynek van „káprázata” (331.). Noha, Márai nyomán is, jól tudja: „Nincs általános szabadság”. De akkor is. De mégis!

Korszakok, közelmúltunk történelme, szépen, színesen megírva – élvezetes, gazdagító olvasmány. Történelmi lecke nekünk – „nézőknek” (93.), „utasoknak” (97.). Akik utazunk tovább...

Tóth Kláráról többet is megtudunk a Kodolányi Gyula-kötet záró soraiból. Az utószó bensőséges, tényszerűen elbeszélő, személyes történéseket is említve történelmi időkben. Nem titkolja, nagyra értékeli a szerzőt mind emberileg, mind művészileg. Így lesz teljes az alkotói portré. Kutatásra adott, kész anyag, amit (egyszer, majd) a fáradságos munkával összeállított név- és tárgymutató megkönnyíthet. Szóval, folytassuk...

SZ. TÓTH GYULA

Tóth Klára: *Első generációs szabadság – Filmkritikák, publicisztikák 1990–2016. Magyar Szemle Könyvek, 2016*

Petróczi Éva

Egy műfordító halálára

in memoriam dr. Zollman Péter

Emlékszel, Péter?
Majdnem sírtunk,
tizennyolc éve, ott,
a Temze partján,
mert nincs, angol, német,
francia, spanyol, talján,
aki le tudná írni ezt:

„S kelevéze ragyog vala balján.”

Te elvesztettél egy hazát,
de megmaradt a fénylő fegyver:
sokszor megcsúfolt nyelvünk
rozsdát-nem-ismerő
kelevéz- ragyogása.

Vár Téged odaát
aranyosszájú Arany János Úr,
Kosztolányi, József Attila.

Végző éjed hálás mécei lesznek ők,

s évről-évre
fehérebb arcod
szent közelükben
feléled újra,
halálról mit se tudva.

Cs. Szabó László és az irodalom története

Elárvult panoptikum

RÓNAY LÁSZLÓ
ROVATA

L – Laci, ezt a három könyvet a Jóisten neked teremtette. – Babits némi erőfeszítéssel elé tette a három súlyos kötetet. – Írj rólok a *Nyugat*ba!

„Úgy látszik, a *Nyugat* is újraindult – gondolta „Csé”, és némi kelletlenséggel lapozgatott a legfelsőben. – *De mikorra végzek ezekkel?*”

– Mennyi időm van rá?

– Hat hónap. Egy kötetre kettő, a háromra hat.

Táskájába próbálta gyömöszölni a három fóliánst, de makacsul ellenálltak. Egyikük levetette magát az asztalról. Felemelte, elolvasta a címét: *A magyar irodalom története*. Ezt a többes számot már Kazinczy is kitalálta.

Nem lelkesedett a feladatért, de Babitsnak ellentmondani semmiképp sem akart. Valahol megírta egyszer, hogy a magyarság történelme és irodalma egyetlen kötetben is megírható. Három ekkorában iszonyú sok bölcsesség lakozhatik.

Az utcán sokan megfordultak utána. Valóban jellegzetes alkat volt: hatalmas termet, örökké figyelmes, kíváncsi vonások. Minden érdekelt, főként a művészetek. Most is habozott, megnézze-e a középkori kiállítást, végül mégis úgy döntött, hazamegy és elkezd ismerkedni az irodalom történeteivel.

A végével kezdte. Mint mindenki, először ő is a névmutatónál, s természetesen saját nevét kereste. Egyszer fordult elő. Kimaradt a történetekből. Kíváncsian kereste azokat, akiket pongyola munkájuk, magyartalanságaik és szolgálalkúságuk miatt kipellengérezett. Bőven találkozott velük. Szó sem esett arról, hogy némelyikük szabályosan meghamisította a magyar irodalom történetét, még ha „kicsiben” tette is. Ezt hívják rendszerváltásnak, morfondírozott. A nagy hamisítók mindenesetre megmaradtak, sőt egyikük-másikuk beköltözött a nemzetudatba. Akit pedig hajdan kiszorítottak onnan, ki is marad. Kesernyésen latolgatta, egy-két évtized múlva tudott lesz-e, mit jelentett kényszerű kiszorítottságban élni, s idegen nyelvi

*Táskájába próbálta gyömöszölni
a három fóliánst, de makacsul ellenálltak.
Egyikük levetette magát az asztalról.*

környezetben óvni Pázmány és Kosztolányi hagyatékát, ápolgatni a magyar irodalmat s vele a magyar beszédet.

„*Immár két irodalmunk van.*” – Erre az 1962-ben leírt mondatára máig emlékeznek, hiszen rengetegen idézték egyetértve vagy vitatva. Pedig akkor ez így volt igaz. Volt egy honi és egy nyugati, különféle központokkal. A nyugati líra újabb fejlemény volt, bár voltak, akik korábban kialakított hangjukat, modorukat folytatták. Ha emlékezete nem csal – ritkán csalta meg –, Faludy Györgyöt említette példaképp.

Tényleg, Faludy! Keresni kezdte a róla szóló fejezetet. Nem találta. Megnézte még egyszer. Akkor sem.

Kikereste *A magyar vers századai* című, annak idején nagy visszhangot vert tanulmányát az *Új Látóhatár*ból. Abban írt a nyugati magyar líráról. Tűnődve olvasta most egyik gondolatát: „*Döntse el az utókor, nagyobb távlatból, hogy az elkülönülő gúny, vagy a káromló harag volt-e az elfojtott szabadságharc jellemző érzelmi áttétele idegen emberek közt a magyar versben.*” De hogyan döntheti ezt el az utókor, ha a nyugati magyar líráról és annak képviselőiről csak futtában esik szó?

Lapozott tovább. Kenyeres pajtásait és neveltjeit kereste. Azokat, akiket a különféle egyesületek és társaságok estjein bemutatott, s hozzásegítette őket, hogy ott és akkor minél több könyvet adhassák el az érdeklődő támogatóknak. Kereste Csokits Jánost és Bikich Gábort. Még csak hivatkozni sem hivatkoztak rájuk. A „csé”-nél rápillantott Csorba Győzőre. Semmi. Fáy Ferenc nevét sem lelte, holott izgalmas vita folyt költészete értékeléséről, s ez líratörténeti szempontból sem

Cs. Szabó László

volt érdektelen. No de, hogy lehetne írni erről a költészetről, ha egyik legfontosabb otthonunk az *Új Látóhatár* is említés nélkül marad? Ez egészen elképesztette. Hát senki sem volt, aki elmondta volna, hogy a *Látóhatár*, majd az *Új Látóhatár* mekkora szerepet töltött be a nyugati magyar irodalomban? Ha valaminek, ennek a lapnak valóban volt története! Mindenről és mindenkiről nem lehet írni, nyugtatta magát, de hogy a „sóskának” becézett irodalomtörténet nagyvonalúbb volt ennél a kötetnél, mégis csak furcsa.

*Majdnem kibukott szeméből a könny,
amikor e sorokat olvasta, s a költő
tragédiába futó életére emlékezett.*

Nem is nyomozott tovább, kedves gyermeke, a nyugati magyar irodalom ügyében. Inkább harcos társait, az általa tisztelt nagy írókat, költőket kereste. Már Babits is elfúló lélegzettel említette, hogy Juhász Gyulának és Tóth Árpádnak nem jutott helye a Parnasszuson, de nem hitt neki. Juhász Gyula nagyon kedves költője volt, emlékezete szerint ő írta róla a

Tarjáni Imre

A Bárka

Nem várom már az olajágot
Sem azt a rémült
Vadgalambot vissza
Unhatta ezt a zsúfoltságot
Nyomasztó lett a bárka

Mindegy Uram
Az irány maradt
A szenny a parton
Úgyis szétterül
És mindenki elindul
Valamerre
Csak éppen reménytelenül

Johann Wolfgang von Goethe

Vándor éji dala

Minden hegycsúcs fölött
A csend,
A lombok között
Épp csak leng
Egy halk lehelet;
Az erdőn elült a kis madár.
Várj! Sorodra várj,
Tedd le terhed.

Német eredetiből fordította
BÉRCZY JÓZSEF

legszebb jellemzést. Kikereste A magyar költészet évszázadaiból. Elégedetten nyugtázta, hogy az a pár sor mit sem veszített ragyogásából: „*Ő volt az első igazán regionális költő, telítve a pogány emlékü, megénekelt táj bensőséges, gyöngéd ismeretével, s a félresodort ember délibábos, csalékony vágyaival. Földszintes házak, szipogó betlehemesek, kóccal, lámpással a behavazott utcán, árva vízimalom és záporverte útszéli feszület a határban, két makacs legenda a mélységben: Attila elsüllyesztett koporsója a folyó fenekén, Dózsa gyolcsba kötött feje valahol elásva Szeged táján, s ott messze, elérhetetlenül messze, hálókocsik utasainak boldog vadászmezeje, megszüpítve elképzelt Párizs, Berlin, Róma és London. Ez a világa. Sokfajta apróbb-nagyobb hajótörés érte, szelíd alkati szomorúságát fenékgig mérgezte vidéki remeteségében a visszafojtott keserűség, élete suta készülődés volt az öngyilkosságra.*”

Majdnem kibukott szeméből a könny, amikor e sorokat olvasta, s a költő tragédiába futó életére emlékezett. Amikor így jellemezte, még ezt írta hozzá: „*Vonzó és tiszta költő, de újabbban kiengesztelő buzgalommal túlbecsülik.*” Az is jobb, mint amikor kiiktatják az irodalomból, gondolta fejét csóválva.

És Tóth Árpád? Aki „*oldalában – ott a tüdő táján – Isten nemesítő oltókésével, másodrendű francia és angol szimbolisták Háttéréből kalapált magyar ó-aranyat.*” Talán hamis aranynak gondolták, akik őt ugyancsak mellőzték.

„*Csak a szó lenne több – magyar*” – idézte Arany Jánost. Most úgy érezte, hogy szóból van elég, talán túl sok is. De a magyaroknak kevesebb a becsülete. Máskülönben a népieknek nagyobb volna a súlya, s jobb szavakat kapott volna Illyés, Németh László, az autodidakta Veres Péter.

Ha valaki, hát ő tudta, hogy sosem a terjedelme minősíti az írókat, de azon meglepődött, hogy egy igazán mértékadónak szánt irodalomtörténeti műben Rejtő Jenő súlyosabbnak mutatkozik, mint például Mándy Iván, s ennek az a magyarázata, hogy sok az olvasója. Hányan és hányan sorakoztak föl például Földes Jolán mögött, itt már – okkal – a nevét sem leljük.

A rádióban halkán szólt Kodály egyik kórusműve. Tudják-e manapság, mit jelentett a húszas években az a Bartók, Kodály és Lajtha László által felfedezett birodalom, amelynek hangjaira felfigyelt az egész világ? De hol maradt Lajtha László?

Fejét csóválta. Sokadszor. Holnap visszacipeli a három kötetet a *Nyugat* szerkesztőségébe, és megmondja Babitsnak, nem ír róluk.

Ezzel az elhatározással aludt el. Talán horkolt is.

Posta Marianna

Beidegződések

Lábujjaimban ott a mozdulat. Madarakéban a kapaszkodás. A gének sorkapcsolása tovább vibrál. Kiegészítő neon. Vonásaim átugrottak egy generációt. Aortában a vér.

Hétévente levedlek magamról egy várost, egy szobát, közeli testeket. Azt mondják, új ember leszek.

Hétévente lepereg minden sejtem. Porrá lesz bennem az idő. Hétről hétre mégis egyre nehezebben adom magam.

SZŰK BALÁZS

...hóban akadt el a szárnyas idő

'56-os motívumok Bereményi Géza filmjeiben

2.

Beszédes Gothár Péter és Koltai Lajos két metaforikus „kép-üzenete” 1956-ról: ugyanaz a helyszín és nézőpont (szűk utca, jobb oldalról egy kör-félkör alakú vibráló neonnal) variálódik a film három dramaturgiai fordulópontján: 1. a prologusban az éjjeli kavargó füstben az apa a vöröskeresztes autó előtt ad pofont Gábor fiának; 2. a nevelőapa és Dani állnak a házuk előtt, amikor az enyhe nappali ködből előbukkan Szukics Magda taxija; 3. a teljesen kitisztult szilveszter éjjelen Dani egyedül dülöngélve vizel a falra. Hiába a kitisztulás vagy a megszínesedés átmeneti reménye: minden hiábavaló, mert a történelem megismétli önmagát (1968). Egy másik utalás pedig a *Nyolcvan huszárban* is megidézett kollektív emlékezet felelevenítése: a „*Boldog Asszony anyánk...*” legősibb himnuszunk gyertyás menetében egyaránt ott van áldozat (az elbocsátott orosz tanár) és az alkalmazkodó (Bodor, Éva és Dani) szellemi-szakraális síkja, de fölöttük, érzékien (meztelen felsőtesttel) Gábor hajol ki az ablakon, két gyertya oltalmában. *Lent és fent* összeér, ugyanaz történik: '56 Halottak napjára való enigmatikus emlékezés.

Az *Eldorádó* az „*életfölösleg filmje*”, a Bereményi legendaképzés legtöbbet feldolgozott (kisregény, forgatókönyv, film, színdarab, dalszöveg) önéletrajz dokumentum fikciója. E műfaji és szemléleti kötöttséget jelzi a film eleji női-önvédő lázalom (jellegzetes Bereményi-kézjeggy a különböző textusok prologusaiban), amely 1945 valós háborús és hétköznapi mozgóképes dokumentumait, melankólikus pillanattöréseit váltakoztatja Monori feleségének hánykolódó ébredésével. A *Megáll az idő* és az *Eldorádó* ikerfilm '56 vonatkozásában, mert egyszerre összezavarja és tisztázza a két mű szövegének egymásra játszásában az előttest és az utánt, hasonlatosan az emlékezet természetéhez. „*Mindig is érdekelt az egyidejűség, a különböző irányokba kitáguló idő, és ahogyan az egyidejűségek és a párhuzamosan futó események vagy élettények befolyásolják egymást*”. A Bereményi-féle epizodikus és fragmentált (darabos és önmagába záródó) dramaturgiában mintegy kötelező origó pont a teljes dátum feliratozás, s az így keletkező kisebb-nagyobb szakaszok, belső és külső keretek. A *Megáll az idő* prologusa '56 pitiáner, enyhén fenséges búcsúja és a rákövetkező túlélő reménytelenség, az *Eldorádó* pedig éppen a fordítottja: a prologus a túlélő őszállapot és a rákövetkező szabad-lázadó és kisszerű

Jelenet a *Megáll az idő* című filmből

halál opponálása. Így együtt '56 mint nemzeti tudat-krízis: az előtt, a között és az után. Tehát egy nemzet életbenmaradási kísérlete: állandósult zóna az önvédő őszöntön és a tiszta lét önkívülete között.

Bereményi az *Eldorádó*t nem tartotta '56-os filmnek, sőt a rendkívüli nézettsége és a Félix-díj ellenére is elhibázottnak vélte a polgárháborús állapotok ráerőltetését az addig egységes anyagra, azaz a helyszínről való kilépéssel egy dramaturgiai bukfcenct előidézve. Mai szemmel látva és Bereményi Géza személyes közlése szerint is, ez a váratlan vágás, a fekete-fehér dokumentum, „kvázi” dokumentum filmbe való átbilientése, azaz egy külső nézőpont váltakoztatása egy személyesebb olvasattal, erősítette a film morális üzenetét, és elvégzett egy addig hanyagolt gyásmunkát a tiszta forradalomért és hősi halottakért, szembeállítva az értelmes halált, szolidaritást (utcai harcosok, két kamasz a tetőn és a tank előtt, a vöröskeresztes Csepel autó orvosai, kórházi személyzet) és a céltalan ösztönhalált, önzést (a szabadságharcosok becsületkasszájából való pénzkivétel, Monori hiábavaló aranyfelajánlása, a protekció hiábavalósága).

A film Monori segédjének halálakor (könnyező szeme és fémfogai közeli képe) „psychósan” billen át fekete-fehérbe, s onnantól, néha kicsit didaktikusan változtatja a dokumentációt a fikcióval: eredeti dokumentumfelvételekkel (kétszer a *Megáll az idő* dokumentumanyagát is használva) lineárisan metszetekben követi a forradalom kollektív történelmi emlékezetének eseményeit (nemzetiszín zászlót egy nő kitűz az emeleten, szalagok aláhullása; képek a békés felvonulásról: esküre emelt kezek, Veres Péter beszéde; éjszakai rohanások, fáklyák; magyar tank zászlóval, bombázó repülő, helikopter, utcai lövöldözés, forradalom tisztasága: pénzgyűjtés képei; szétlőtt város, tankok, szembe jövő Csepel autó, tankok a Lánchíd pesti hídfőjénél, a Lánchídon való áthaladás), majd ehhez ragasztja a kettészakadt család személyes történetét (a mostohaapa tanítása a pincében és a lépcsőn a túlélésről, a nagyapa láthatás címén elhurcolja az unokát, a férj hazaérkezik, a tömegről beszél, de otthon maradnak; a férj és feleség mégis elmegy, a fiát az anya nem engedi; a nagyapa kenyeret hoz, elrabolja a fiút, férj és feleség az éjszakai utcán szemben a tömeggel, az apát a feleség lerántja a kocsiról; a két ellenálló megérkezése és az apa gyáva elutasítása, egy ávós áttöltözése a piac közeli tetőn, Monori aranyat ad a volt kommunista apának és fiának, hogy menekítse ki nyugatra a vejét, feleségét és unokáját, utcai harcok a család lakása közelében; az arany elrejtése az unokával a hátizsákban, az óvóhelyen férj és feleség; a tetőn készenlében a harcosok; Monori a becsületkasszából kivesz pénzt; a két harcos küzdelme lent és fenn, az óvóhelyen a tanklövészek számolása; vöröskeresztes autó felveszi a nagyapát és az unokát a platóra, ahol mésszel borított hullák vannak...).

Ami a *Megáll az idő*ben még félig rejtett és félig kimondott, a téma első Bereményi tv-filmjében, a *Szabadság tér '56*-ban már kronológiusan (1956. október 23-a, reggel 8 óra – 1956. november 4-e) is teljesen nyílt, igaz az amerikai diplomácia épületében (alagsorában, garázsában, kapujában, földszintjén, emeletein, toronyszobájában) játszódó történet – a kezdő beléptető daruzás kivételével – egy pillanatra sem lép ki a zárt térből (a zajok, zörejek, tömeghangok kívülről érkezése ellenére), így a kényszerűen vagy szabad döntésből ott tartózkodók az eseményeknek látszólag csak passzív részesei, holott

a két játékfilmes előzményben, a *Megáll az idő*ben és az *Eldorádó*ban a harcok végén és a harcok közepette vagyunk: aktívan, de töredékesen és részlegesen. Így alkotnak trilógiát e lelki tükörképek.

A tv-film is valódi, de állóképes (ismeretlen Corvin közti fiatalok fegyveres csoportjának barna fotója, középpontban egy kamasz lánnyal) dokumentummal nyit, mint a *Megáll az idő* és az *Eldorádó*, és ugyanúgy szimbolikusan-reménytelenül kezetes, mint a *Megáll az idő* kizökkent idejének restaurációs kísérlete. E fénykép feldarabolt, kinagyított kivágásai '56 megsemmisülésének, a felidézés lehetetlenségének szimbolikus képsorozata, amely a tv-film végén a zöld iratmegsemmisítő monoton zörgése közepette teljesedik ki, hiszen ekkor már a forradalmat meghamisító mozzanat uralkodik el: a helyszín, a szereplők, Kádár, Gerő, Nagy Imre képei és a történesek gépelt dokumentumai ugyanabba a szemétkosárba kerülnek. A kezdőkép néma tiszta csendjére végzetszerűen csak a történelem zajos megsemmisítő gépezete felelhet. Ami között van: kísérlet egy külső nézőpontú, kényszeresen dokumentált, beavatatlan világ emberivé-beavatottá tevésére (egy halotti áldozat árán) a forradalom kilenc napja által, az autentikus létezés megérintésének bizonyítékaként, egy szenttelen-manipulatív nagyhatalom igaz személyeinek bátorsága által.

A cselekmény íve kilenc rövidebb-hosszabb, felirattal is jelzett egységre tagolódik, amikben meglepően sok a hajnalok (3) és a reggelek (2) száma, szimbolikusan, folyamatosan utalva november 4-ére: az áruló és elárult egyaránt ébren van. Az egyik démonian pusztít, a másik isteni érintettséggel (*Corvin köziek*) reménytelenül ellenáll. Az első öt nap lassú, karakterbővítő történései egyensúlyt és tárgyilagosságot biztosítanak, míg október 28., november 1., november 4. egy külön egységben, kívülről is (új követ érkezik) felgyorsítják a sorszerű eseményeket, lehetetlenné téve a kívülállást.

Október 23-án reggel 8 órakor megkezdődik egy barátságos hivatali nap az amerikai követség első emeletén a díszteremben és a fogadószobákban (takarítás, iratrendezés, teázás, újságolvasás, viccelődés). Lent az alagsorban egy garázsajtó felemelkedik a reggeli napfényben, begördül egy teherautó, mai tejet hoz. Kirakják a férges krumplit is. Fent, a telexszobában Aurél lehúzza a redőnyt, Edgár lép be hóna alatt újsággal, kezében két csésze. Átad egy papírt a gépelő Aurélnak a magyar diákok tüntetéseiről. Kicsit később Tym, a követség vezetője, behívja szobájába a stábot, és közli velük, hogy Budapesten történelmi események tanúi, de bizonytalan ennek megítélésében: „Hogy lehetne itt szó lázadásról? Magyarországon lehetetlen úgy kinyitni egy szekrényt, hogy ne álljon benne egy szovjet harcos!” Tehát este hatig nem adnak le jelentést Washingtonnak.

Október 23-án, késő délután Sarah a politbüro három tagja (Gerő, Nagy, Kádár) után kutat, és színesbőrű munkatársa előkeresi az adatokat, s arra figyelmeztet, hogy ebben az országban semmi sem véletlen, a történelem ismétli önmagát: „A tömeg kivágta a zászlókból a címereket. Ilyen még itt nem volt.” „Mondom, hogy volt! 1848-ban. Akarja azt a dossziét is? Távlatot adna. Azt is az oroszok verték le!” Ebben a józan tartományban mégis megtörténik a csoda: a tömeg a követség közvetítő segítségére számít, betör egy suhanc angol nyelvű röplapokkal („Szabadságot Magyarországnak!”) a követség épületébe, angolul beszélő forradalmárok kérnek segítséget és adnak oltalmat a Széchenyi-palotában, ahol elszállásolják magukat a diplo-

maták. Ezen a napon meg is fogalmazódik a tv-film legprovokatívabb gondolata George bácsi értelmezésében, egy hatalmas hipotézis a jegyzőkönyv rögzítésekor: „A felkelők a rádiónál este fegyvert használtak. Ehhez délután fel kellett nyitni a fegyverraktárt, mert délután parancsot kaptak a fegyverraktár őrei a passzivitásra... a legfelsőbb helyről. Gondolom, a Kremlből...Hogy a békés tüntetés estére fegyveres harccá változott, az az orosz katonai vezetés provokációja.”

Október 24-én reggel 7 órakor kanadai állampolgárok kérnek amnesztiát a követségen, közben George távcsővel figyeli a T-54-esek óvatos szemléjét. Washington hallgat: „Mi nem bocsátkozunk részletekbe.” – jegyzi meg George. Ugyanezzel a furcsa részvégtelenséggel („No és aztán”) reagál arra a tényre, hogy a világon először ledöntötték Sztálin szobrát. Míg várnak Washington és az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntésére, a felkelők csoportja betör a Széchenyi-házba, s az ismétlődő robbanásoktól megrázkódik a csillár.

Lent és fent összeér, ugyanaz történik: '56 halottak napjára való enigmatikus emlékezés.

Aurél felesége október 25-én hajnalban, amikor evakuálják a követségben tartózkodó idegeneket és családtagokat, világosan látja, hogy nem volt más megoldás ennyi aljasság után, mint a lázadás: „Esetleg nem lesz magányos és jelentéktelen jövője ennek a kis országnak... Olyan ez, mint egy rögtönzés. Halálos rögtönzés.” Őt kimentti férje az ostromlott városból a vöröskereszt autóján, de hűséges társa a toronyban életét áldozza, hogy a jelentés igaz legyen az utolsó pillanatig, annak ellenére is, hogy a két nagyhatalom már titokban régen megegyezett a szabadságharcosok elvéreztetésére. Három öltönyös és ballonkabátos férfi, mint sötét háromkirályok jelennek meg a követség bejáratában: „Se oroszok, se magyarok, hanem bizánci típusú valakik” – vélik a védők. Egyikőjük, kiválva a háromból, közli is jövetelük kérlelhetetlen szándékát, majd groteszk küldetését bevégezve névjegykártyát ad át: „Nem engedélyt kérünk, hanem figyelmeztetést továbbítunk. Mi vagyunk a jóakaratai jele. Védelmünk alatt állnak. Ami történni fog, nem önök ellen irányul. A birodalom nem esik pánikba.” Az emeleten a diplomata férfiak hasalnak a földön, a zongora, a kanapé is védelmül szolgál, a leeresztett redőny mögöl George bácsi megint közvetít, de most már nem szenttelenül, hanem egyenesen Washingtonnak: „A Mezőgazdasági Minisztérium épülete felől és meghatározott irányból tüzet nyitottak a tömegre. Abszolút pánik. Elzuhanó és kúszó testeket lehet látni... igen, ez sortűz magaslati pozícióból a tömegre... Abszolút pánik... fegyvertelenekre, figyelmeztetés nélkül... Mindenkire: a civilekre, a szovjet dezertőrökre egyaránt... ez már nem tűnik katonai akciónak. Az események időbeli összefüggése a két orosz vezető (Nyikolaj, Szuszlov-Sz.B.) itt tartózkodásával nyilvánvaló. Az enyhülést kívánják akadályozni.”

Október 26-án Sarah megszökik a kórházból, és bekötözött homlokkal a kapuban így udvarol a két katonának. „A város lelkesítő, bolondul süit a nap. A magyarok csókolóznak a villamoson. Kimentek az oroszok.” Sebesülten a nyugágyon is hasonló rajongó szavakkal jellemzi az októberi őszt: „Táviratot küldtem a fiának. Megírtam, hogy milyen csodálatos itt az ősz. Hogy csaknem meghaltam ebben az oroszok által megszállt országban. De azóta ma-

gamhoz tértem, s azóta is nézem a színeket.” Pedig már ekkor a Tymet leváltani készülő és a nagyhatalmi kiegyezést hozó új nagykövet Bécsben tartózkodik.

Október 27-én hajnalban jön a titkos üzenet Amerikából: „Azt is üzenték Moszkvába, hogy nem tartják potenciális szövetségeseinknek Magyarországot.” Tym a magyarok erjedésének szükségességéről beszél, Aurél megsejti, hogy ezzel eldőlt a magyarok sorsa, mégis lelkesedik: „Amerika Hangja adását kibővítették. Jelentős információkat kaptak.”

Október 28-án George megint a lehúzott redőny mögött áll Auréllal. Most már egyedül az objektív híradás konkrétuma és hősiessége marad: „Az egész Szabadság teret be tudják lőni a mesterlövészek. Lehetnek negyvenen. Ezek bele fognak lőni a tömegbe. Jelszavak... A miniszter, Nagy Imre leváltását követelik, Mindszenty bíborost akarják helyébe. Klerikális tüntetés. Az USA segítséget ígér... nem tudják, hogy közben eleven célpontok. Az oroszok vérfürdőt rendeznek.” Közben a megérkező új követ a desztalinizációs válság békés megoldásáról beszél, mint ideálról. A magyar forradalom pedig nem ez az ideál. Sokkal inkább a jaltai érdekszféra az, ami a szuezi válság miatt újból kiterjed, és szent lesz. Kintről Sylvi híreket és inzulint hoz a sárga Cadillacel: kimentek az oroszok. Mindenkit öröm száll meg: „Csodálatos, ami itt lesz fiúk... Csodálatos... és mi kivettük a részünket.”

November 1-jén hajnalban Tym Aurélt megkéri titokban, hogy az új nagykövet megkerülésével a Budapesti Amerikai Misszió szigorúan bizalmas jelentést adjon le a Nemzetbiztonsági Tanácsnak: „Az oroszok körbezárták Budapestet. Erre az országra még vesztegetnek néhány szót. A magyar ügy kezelése az USA örök székelye.”

November 4-én hajnalban a telexszobában gépel Aurél, az új attasé is ott térdel a gépnél. Fekszenek a szőnyegen, a redőny lehúzva: „4:30. Befejeződött a szovjet felvonulás. Pontosan ötkor megkezdődött a támadás. Az ágyúk nagy kaliberűek. A tüzelés a város belterületéről indul ki, de folyton lövik a város külső részeit is.” Az új attasé kiadja a parancsot az irattár megsemmisítésére. Aurél tovább folytatja a híradást: „A magyar kormány a jugoszláv követségre menekült. A honvédelmi miniszter szovjet fogságban van, délben lejár az ultimátum... Szovjet nehézbombázók szállnak Budapest fölé.” Aurél feláll és lelkesedik. Ekkor kapja a végzetes lövést egy szovjet mesterlövésztől. George és ő szinte évődnek egymással a kijátszható halálról: „Nem halhat meg!” „Nem történik meg, uram!”

A napokra tagolt történelmi analízis, tárgyilagos olvasatkísérlet izgalmi pontjain akusztikus (teljes csend a kezdő inzert alatt, a tömeg moraja, kiáltások, éles lövéssorozatok, a tankok nyikorgó dübörgése, óriási robbanás-beccsapódás, rádióbeolvasások, az éter recsegése, telefoncsörgések, lebegő jazz zene, fax kattogása, az iratmegsemmisítő monoton zakatolása), vagy vizuális jelzések (daruzás a követség földszinti kapujától az emeleti erkélyig, ragyogó őszi napfény, a hatalmas csillár megrázkódása, lassú kocsizással haladó „harmadik szem” az elfáradt, alvó diplomata-munkások között; zuhogó eső, vöröskeresztes jelzések; redőnyök guillotine-szerű, gyors zuhanásai; elsötétedés-félhomály, búcsúztató zászlófelvonás a testület és a hat karhatalmista részvételével; mindenütt a magyar trikolor) sorjáznak kiszámíthatatlanul, egy sajátos reflexív szintjét-szólamát adva a történelmi emlékezésnek.

Az izgalmasan befejezetlen Bereményi életmű természetesen magába rejti az eddigi textusok legrétegzettebb és legtitkosabb vándortémájának a szintetizálását – akár két

pólus felől is –, azaz a „hívő oldalról” (*Corvin köziek*), illetve a „tagadás konszenzusából” (*Kádár János életrajzi film*). De az sem lehetetlen, hogy a Bereményi-prózában mostanában egyre gyakrabban testet öltő gyermekhorizont, és a szerző leg-sokkolóbb életélménye a Kossuth-téri tömegmészárlás, egy csavargó nap zenitjeként, egy egész estés játékfilm nemzedéki önvallomásává lehet. Már csak azért is, mert a Petőfi *Ha férfi vagy, légy férfi* című költeményének elemzése, *Megáll az idő* motívumokat tartalmazó novellájában ez az emlék a mészárlás holt idejében érkező megfigyelő álláspontja: „Mire elhagytam az Alkotmány utcát és kijutottam a Parlament terére, ott is nyugalmat találtam. A teret kis csoportokban borították el a lelőtt emberek. Kőcsíkok lebegtek fölöttük az eleven napfényben.” Ha így, ha úgy is valósul meg, Bereményinek még beszélni kell „arról az önkívületi állapotról, ami a hazugság megszűnésével járt”. Tehát ’56

fényes csillagáról. Beszélt is már a *Corvin köziek* dalban tisztán és boldogan: ’56 egyetlen ballada-himnusa megszületett: „*rájuk támadt az egész világ, / árvák így nem kezdek a bált. / Isten szeme mivel éppen rajtuk megakadt, / visszalóttek s meggyújtották mind a tankokat, / Ruszki árvák égtek fákyaként, / rongyok ők is: megtudták a tényt. / Corvin közben énekeltek mind a nagyfiúk. / Isten szeme rájuk akadt, aztán tovafut, / másutt keres rongylángra valót, / máshol gyújtja embert és a szót.*”

Cseh Tamás kifakadása pedig törvényszerű a férfiként helyettünk meghaló fiúkért, pontos diagnózisa a rendszerváltás óta akuttá vált emlékezetkrízisnek: „*Nagyon haragszom erre a »szabad« világra, amely olyan könnyen felejtette el ’56-ot és a prágai eseményeket. Che Guevara lett a szabadságharcos, azt istenítette egész Európa, miközben itt voltak az apró cseh fiúk meg a gyönyörű magyar fiúk, akik valóban forradalmat csináltak.*”

SARUSI MIHÁLY

Gazdát a gulágra!

Bözsi néni is megismerhette Rákosiék börtönét, nem csak az ura, Anti. Ő még kapott ezért (1990 után) kárpótlást. Meg a 30 valahány hold föld, a tanya, amiből most az árverésen 70 hold lett. Ezt művelik, a téesz-utód szántja, veti. Bözsi néni veje téesz-hentes volt Pusztaföldváron. A lánya, Rózsi nagyot hallónak születik – nem csak az apját, az anyját is megverték az ávosok, a lányuk ezért süketült meg? –, ötven sincs, amikor megvakul; alig lát. Varrónő, majd betegnyugdijas (1993-ban). (Két évtized múlva, ha nem annyi idős, amennyi, visszaküldenék süketen, vakon dolgozni? Mert érezni azért érez a kezével. Menni is tud, fogni.) (...A kapitalizmus legújabb legmagasabb foka, a globalizmus nagyobb dicsőségére.)

– 30 hold búza már zöldell! – mondja büszkén a gazda, akit pár hónapja mütöttek a fehérmájával.

Hasnyálmirigygyulladás, rák?

Gépeket ezután akar vásárolni, elsőnek traktort. Ahogy a hasznból futja.

Meg az időből.

(Hasonló sors jut asszonyom túl a dunán élő unokatestvéreinek, Évának és férjének: a rendszerváltás után nekiállnak vállalkozni, amibe mindketten belehalnak. A férj a túlhajszoltságtól a halálba menekülve tér ki a további bajok elől, feleségét a rák viszi el, hogy maguk után hagyjanak két kis árvát.)

(Árvák árvái – Tiszán innen, Dunán túl.) (Hogy Erdélyt ezúttal elhallgassuk.)

(A hol kapitalizmusnak, hol kommunizmusnak nevezett kizsákmányolás dandárján.)

Rege itt, rege ott. Rege mindönütt?

Hogy a csudába ne.

Mihály Anti bácsiról unokaöccse, a szögedi határban élő, csanádapácai Mihály Árpád szobrászművész regél 2013-ban. Árpi bátyám... a nagycsaládból. Mert a tágan vött nagycsaládba sógor és koma is beletartozik.

– Olyan erős vót, hogy amikor vetött, egy zsák búzát a hóna alá kapott, egyet mög a hátára (a fejire), oszt úgy vetött kézzel. Nē köjjön kéccör fordulni!

Ű vitte be Apácáruul Csabára a kórházba kocsival az unokatestvérit, Janit, akit a pufajkások lelőttek. (Kocsival bevitte a faluba, onnan nagy nehezen mentő szállította a csabai kórházba; a mentő nem akart kigyünni...) A géppisztoly-sorozatlűvés öt golyója mönt bele, egy a gerincibe, kettő haláláig benne maradt. Mögmentötték! Az orvosok kitötték érte a lelküket, hogy nē hajjon bele. A nővér éjjel-nappal ott ült az ágyánál, hogy vigyázzon rá.

Nagyon kemény embör vót Jani! Rátarti... A töhetősebb Mihályok közül. Az ű apjának három gyeröke vót, nagyapámnak kilenc. Nálunk a föld osztódott, náluk nem. Nem félt az Istentül sē! Ű mán mögjárta az első háborút is. 1945 után vót, hogy a vörösök elvitték.

A bíróságon Jani kezet fogott a gyilkosával! Köllött mutatnia, hogy mögbocsát!

1956-ban, talán december löhető (vagy 1957 tavasza), kimönt hozzá egy csapat pufajkás. (Akkoriba gyilkolták mög a pufajkások Horváthot... Az orvost hitták, hívasson mentőt, igazolja, hogy még él... Az orvos nem volt rá hajlandó, emiatt örökre kitiltották a faluból, Pesten dógozott aztán.) Érzötte Anti is, hogy bajba kerülhet Jani bátya – aki pedig októberbe be sē mönt a tanyájáruul a faluba –, biztos rá akarják fogni, hogy ű szervezte a nép lázadását; úgyhogy kimönt hozzá a tanyára. Ott vót ű is, amikor az egyik pufajkás, hogy mán möntek vóna, a tehörkocsirul sorozatot eresztött Janiba. Lēkaszálta! A sorozat a testit. A bíróságon oszt azt vallotta, hogy ű csak figyelmeztető lűvést adott lel!

Figyelmeztetés, sorozatban, a dobtárossal... Sorozat Jani mellébe, így (ferdén...).

Mert a végin csak köllött nekik valamit csinálni, mutatni köllött, hogy itt törvényösség van! Mán akkor is adtak rá.

Adtak nekünk.

Sorozat, bele, merő véletlenségül.

Nem az égbe, bele Janiba.

Anti fölkapta, be kocsival Csabára!

A bíróságon Jani kezet fogott a gyilkosával! Köllött mutatnia, hogy mögbocsát! Nem töhetőtt rulla, ű csak figyelmeztötte... (A riasztólűvéssel...)

Jó kis figyelmeztetés.

...az árulás! Ezt nem tudom mögbocsátani. Kezet fogni vele! – regéli tovább Árpád (a családtörténeteket kutatónak Bala-toniratoson, azaz Almádiban).

Másik unokatestvérom árulta el, hogy nagybátyám, aki a Csillagban üdült, kiszabadulása után azt mondta: nekünk, ötvenhatos pesti huligánoknak köszönheti, hogy út becsukták! Elhitették vele az elvtársak.

A mi nemzedékünk, amelyik 1945 előtt születött, mögszenvedte a komonizmust. Látom, hogy akik a családban később születtek, 1945 után, mind behódoltak! Beléptek a pártba, alkalmazkodtak, hogy vigyék valamire!

Rám azt mondják, töhetségtelen vagyok. Azér nem vittem sömmire. Pedig csak.

Mi nem hódoltunk be!

Érettségiző osztályba jártam Pesten '56-ban. 37-en vótunk, a fele kiszökött, mert részt vött a forradalomban. Közülük hat lött öngyilkos.

Töhetségtelenök vótunk?

Nekik igön.

Belehaltunk. Belepusztulunk.

Jani nem kezet fogott a gyilkosával?! Hogy töhetőtt ilyet?

Jó, élni köllött. De ennyire?!

Unokatestvér-találkozón a többiek előtt mögmondtam az egyiknek, hogy előttem verték félholtra az apád! És tē beléptél a pártba. Nem szégyöllöd magad?!

Azt mondta, beszéljük mög, Árpai. Mondom, nem beszélünk mög sömmit!

Nem vót mit.

Űk árulók. Elárultak bennünket.

Mennyien vótak... Hogy fáj ez neköm!

Fáj máig. Azt hiszöd, lē tudom mindezt írni? Pedig szeretném. Belekezdttem, de amikor ilyen érzékenyebb dologhoz érok, lētöszöm a tollat. Nem bírom! Nem.

Olyan vót '56, mint amikor a szerelem csúcsára jutsz! Arrul hogy löhet beszélni? Löhetőetlen.

Ott vótam a Corvin köznél. Ödön azzal fogadott:

– Mit hoztál?

Nemzetör vótam, fatusás orosz tisztí pisztollyal. A fatokot attól kaptam, aki egy lēlött orosz tisztürül vötte le. Akkorát rügött, hogy kézbe véve nem használhattad. Fatusa, fatok köllött hozzá...

Amikor Ödönt mögkerestem a tanyai emlékházukban, ugyanazzal fogadott. Mög nem üsmer, de azt mondta: Mit hoztál?

Ötven év. Közbe.

Amikor hazagyüttem, december löhető, apámnak, hogy igazoljam magam, odaadtam a nemzetör igazolványt és a nálam maradt pár töltényt. Ha ezzel elkapnak, helyben kivégöznek.

Apám betontéglát készitött, betötte a közepibe. Ma is mögvan a házban. Hogy melyik az...

Az árulók!

Mennyien vótak.

Részlet a szerző *Parasztra paraszt* című családtörténetéből.

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvassószervező: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Gera Katalin,

Németh István, †Papp Árpád, Sarusi Mihály

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2016. november

Sokszorosítás sorszáma: 11/2016.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

Ellenfényben – Gí fotója

Újra az újságárusoknál a Búvópatak

A *Búvópatak* az egész országban – Budapesten és a megyeszékhelyeken – kapható az újságárusoknál. A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓINK

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 771588 933004

16011

